

E 143/10

ISTEN ELEVEVÉGZÉSÉRŐL

SENIORI ÉRTEKEZÉS

ÍRTA

ERDŐS KÁROLY

57ap. 1910-46b.

DEBRECZEN

1909.

ISTEN ELEVEVÉGZÉSÉRŐL

SENIORI ÉRTEKEZÉS

ÍRTA

ERDŐS KÁROLY

Szap. 1910-466

DEBRECZEN

1909.

E143/10

KÁLVIN EMLÉKÉNEK

HÓDOLATTAL ÉS KEGYELETTEL

DEBRECZEN, 1909. JÚLIUS HÓ 10.

ERDŐS KÁROLY.

Irodalmi segédeszközök.

a) Az apologétákra nézve :

Jo. K. Th. de Otto, Corpus Apoll. christ. ed. III. Jen. 1876.

b) Az egyházi atyákra nézve :

Clementis Alex. opera ed. Sylburg. Heidelberg 1592.

Origenis opera omnia ed. Car. et. Car. Vinc. De La Rue. Paris 1733—59. 4 voll.

Minucius Felix ed. Maróthy. Debrecini 1740. Vári, Sárospatak 1815. *Dombart* 2. Ausg. Erlangen 1881.

Tertulliani Opera ... ed. *Rigaltius*, Paris 1635. 2 voll. Venet 1744., recensuit *Semler*, Halae 1770—76. 6 voll.

Augustini Opera cura *Erasmi*, Basil. 1543. A bencések kiadása Paris 1679—1701. XI rész, 8 kötetben.

c) A reformátorokra nézve :

Calvini Institutionis christianae religionis libri quatuor. Amstelodami 1667.

Calvini De aeterna Dei praedestinatione. Opp. T. 8. Amstelodami 1667.

Lutheri Liber de servo arbitrio contra Des. Erasmus Roterodamum ... editus a Seb. Schmidio. ed. 2. Argentorati 1707.

Zwinglii Opera, curantibus M. Schulero et Jo. Schulthessio. Tiguri 1828 sqq. Vol. IV.

d) Dogmatörténelmi munkák :

Hagenbach, Lehrbuch Der Dogmengeschichte. 3. Aufl. Leipzig, 1853.

Gieseler, Lehrbuch der Kirchengeschichte. VI. Band: Die Dogmengeschichte. Bonn, 1855.

Balogh F., Keresztyén Egyháztörténelem, Debreczen, 1874. II. füzet.

e) Dogmatikák :

Böhl, Dogmatik. Amsterdam 1887.

Bretschneider, Systematische Entwicklung aller in der Dogmatik vorkommenden Begriffe. 3. Aufl. Leipzig, 1825.

Hutterus redivivus. 8. Aufl. Leipzig, 1855.

Frank, System der christlichen Wahrheit. 3. Aufl. Erlangen und Leipzig 1894.

Erőss Lajos, Dogmatika. Kéziratban 1908—9.

f) Symbolikai segédeszközök :

Müller, Symbolik. Erlangen und Leipzig, 1896.

Ugyanő, Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche.... Leipzig, 1903.

Erőss Lajos, Szimbolika. Kéziratban 1907—8.

Erdős József, Heidelbergi Káté. 2. kiad. Debreczen, 1901.

Ugyanő. Második helvét hitvallás. Debreczen, 1907.

Sudhoff, Theologisches Handbuch zur Auslegung des Heid. Katech. Frankfurt a/M. 1862.

Thelemann, Handreichung zum Heid. Katech. Detmold, 1888

Ugyanő, Evangelisch-reformirte Kirchenzeitung 1877. N. 33. 34.

g) Ide vonatkozó régibb magyar munkák :

Szikszay Hellopéus Bálint, A keresztyén hitnek és vallásnek három fő Artikulussairól. Debreczen, 1574.

Bátai György, Lelki Próbá-Kő. Szeben. 1666.

Tsúsi Tseh Jakab, Lelki böltseségre tanító Oskola. Debreczen, 1680.

Debreczeni Ember Pál, Gárizim és Ebal. Kolosvár, 1702.

Bevezetés.

A folyó 1909. esztendő, amelyben jelenleg élünk, *Kálvin* születésének négy-százados fordulati ideje. És íme annyi idő múltán is, minden önzetlenül és józanon gondolkodó ember hálával emlékezik meg Istennek ama kegyelméről, mellyel a szellemi és erkölcsi világ öntudatra ébresztése, közelebbről a tespedés és vonaglás állapotában sínylődő középkori egyház életre keltése céljából ama dicső reformátorral megajándékozta az emberiséget.

Az anthropolatriának még az árnyékát is kerülni akarván, pusztán egyetemes műveltségi és köztársadalmi szempontból is el kell ismerni minden elfogulatlan embernek, hogy Kálvin, a középkori reformátorok eme kimagasló oszlopa, a tanügy, a művelődés, az államiság, az emberiség haladása, fejlődése tekintetében is oly hervadhatatlan érdemeket szerzett, melyek néki a történelem korszakalkotó nagy alakjai között tisztes helyet biztosítanak.

Kiváló értelemben azonban mégis legnagyobb ő, mint egyházreformátor. Ez érdemben kifejtett működésének jelentő-

ségét és hatását kellőképen méltányolják azok az alkalmi jubiláris művek, melyek az ő nevéhez fűződő tények és alkotások felmutatásával foglalkoznak. Ezek felsorolását és ismertetését ezúttal mellőzván, céломhoz képest csakis egyetlenegy pontnak a megvilágítására szorítkozom, arra tudniillik, hogy a Kálvin reformátori névével elválhatatlan kapcsolatban levő prae-destinatiótan fogalma, lényege és áldása felől néminemű áttekintést nyújtsak és ezzel a dicső reformátor születése négyszázados emléknapján az ő halántékát méltán megillető koszorúhoz egy szerény babérlevéllel én is hozzájáruljak.

Értekezésem rendszeréhez képest fejtegetem az elevevégzésről szóló tant:

- I. történelmi,
- II. dogmatikai,
- III. symbolikai szempontból.

I.

TÖRTÉNELMI RÉSZ.

E dogma eredete és fejlődése.

E rész tárgyal az elevevégzés dogmájának keletkezéséről és fejlődéséről, bezárólag Kálvin koráig.

Amint az isteni kijelentésnek a szentírásban megszövegezett üdvigazságai felől nyomozódni kezdett a véges emberi értelem, azonnal elkezdődtek a nézeteltérések a titokzatosaknak látszó tanbeli

meghatározásokra nézve. Eképen történt egyebek közt az elevevégzésről szóló üdvkijelentéssel is.

Noha az apostoli korban minden egyes hívő biztos tudatában élt annak az igazságnak, hogy Jézus az egyedüli Idvezítő és az Őbenne vetett hit tökéletesen elegendő az idvességre: mindamellett már a második századtól kezdve, az egyház szellemi vezetői és az őskeresztény irodalom érdemdús művelői olyan egyéni és sajátos tanfelfogásokat is emlegettek, mintha a Krisztustól szerzett üdvjavak megnyeréséhez az egyedül idvezítő hit mellett és azon kívül még néminemű emberi közreműködésre is volna szükség. Már *Polykarpus* smyrnai püspök (mh. 166) a filippibeli presbyterekhez és diakonosokhoz írt görög nyelvű, de csakis latin fordításban fennmaradt levelében, Tóbiás könyve egyik tételére (12_{8,9}) hivatkozva úgy tünteti fel az alamizsnálkodást, mint amely jó cselekedet megszabadít a halálból. Nem telt bele száz esztendő és íme *Cyprianus* afrikai püspök (mh. 258.) a szentírásra hivatkozva (Péld. 16₆) hirdeti, hogy az alamizsnálkodás és a hit eltörli a bűnt, mert miképen a keresztség vize eloltja a gyehenna tüzét, úgy az alamizsnálkodás és igaz cselekedetek eloltják a bűnök lángját¹. Ezzel nemde mindketten a hit kizárólagos üdvhatályát korlá-

¹ de opere et eleemosynis.

tozzák és ehhez kiegészítésül még a jó cselekedeteket is megkívánják? *Hermas* apostoli atya meg „*Pastor*“ című munkájában azt hangoztatja, hogy ha valami olyasjót cselekszik az ember, amit Isten nem rendelt, ezzel már méltóbbá válik az Úr előtt, mint amilyen különben volt volna². Ezzel ő nemde a felesleges jócselekedetek (opera supererogatoria) eszméjét pendíté meg! *Justinus* Martyr (mh. 163 és 167 közt) pedig a bűn megbánásának, Jézus megismerésének és az Ő rendeletei megtartásának olyan hatályt tulajdonít, amelynél fogva bárki is elnyeri a bűnök bocsánatát³. Ugyanő nagy értékűnek tartja a bűnbánatnak könnyhullatásokkal való külső kifejezését⁴, amivel tehát az emberi szabad tevékenységnek üdvszerző képességet tulajdonít. Viszont alexandriai *Kelemen* (mh. 220) különös súlyt helyezett a megtérésre és különbséget tévén az elkövetett cselekedetek miatt való töprengés, mint általánosabb és a lelkiismeret nyugtalankodása folytán kínzó pironkodás, mint különösebb jellegű bűnbánat között: ezzel nemcsak a *contritio* és *attritio* későbbi fogalmi körvonalozására szolgáltaott okot, hanem egyszersmind a bűnbocsánat feltételéül oda állította a hit mellé a bűnbánást is⁵, azzal az iskolás felfogással, hogy a keresztség után elkövetett bű-

² Simil. III. 5, 3. — ³ Dialog. c. Tryph. 95. — ⁴ Dial. 141. — ⁵ Strom. IV. 6.

nők bocsánata nehezebben nyerhető el⁶. A váltság ezen nemleges oldalát világítja meg *Origenes* is (185—254), amikor elsorolja, hogy milyen nemes cselekedetek nyomán remélhető a bűnbocsánat; elnyerhető az nevezetesen a keresztségben, a vértanúság árán, alamizsnálkodás révén (Lk 11₄₁), ha megbocsátunk azoknak, akik mi ellenünk vétkeztek (Mt 6₁₄), ha másokat megtérésre bírunk (Jak 5₂₀), ha a szeretetben bővölködünk (Lk 7₁₇, 1 Pét 4₈), ha könnyhulátásokkal vezekelünk, bűneinken bánkódunk és gyógyító ír után epekedünk⁷. Mindamellett ugyanő épen ilyen határozottsággal vallja, hogy hit nélkül idvezülni lehetetlen⁸, mert, ha valaki a törvénnyel egyező még oly számos jócselekedetet is művel, mégis ezek, minthogy nem a hiten alapúlnak, csak látszanak jóknak, de idvezítésre nem képesek⁹. *Tertullianus* (mh. 220) szerint szintén¹⁰ a hit szabadságából igazúl meg az ember, nem a törvény szolgaságából, mivel „az igaz hitből él“, amelynek boldogító erejét, az istenfiúságra vezérlő hatalmát és az Istennél való örök nyugalomnak, mint a kegyességnek végcélját, ezt az eszményi quietismust lelkesült hangon magasztalja alex. *Kelemen*¹¹. Ez a hit szerinte nem a történelmi dogmatikai hit, amelynek pusztá tudása is

⁶ Strom. IV. 24. — ⁷ Hom. in Lev. II. 4. — ⁸ Hom. in Num. XXVI. — ⁹ Comm. in ep. ad Rom. — ¹⁰ adv. Marc. V. 3. — ¹¹ Paed. I. 13. III. 7.

idvezít, mint ahogy még *Minucius Felix*¹² és antiochiai *Theophilos*¹³ gondolta, hanem az apostolok által hirdetett igaz hit a Krisztusban.

Ám amiképen az apostoli korszak után a 3. század közepéig a megigazulás elnyerésére nézve a hit hatálya mellett még többé-kevésbbé bizonyos nemű és mérvű emberi közreműködés lehetőségét és szükségét is hangoztatták egyesek mind keleten, mind nyugaton, míg aztán amott *Origenes*, emitt *Tertullianus*, az üdv elnyerésének egyedüli feltételéül a hitet tekintették: aképen e tanfelfogással párhuzamosan felszínre került az a nézet is, hogy az emberi *szabadakarat* nem független és önálló tényező, hanem rászorúl az isteni *kegyelem* támogatására, úgyhogy e két elv kölcsönhatással van egymásra. E nézet *Justinus Martyr*-nál még csak halvány képzet alakjában tűnik föl¹⁴, de már *alex. Kelemen* nyíltan beszél a *synergismusról*, amely dogmatikai műszó épen az ő elméletezése nyomán jutott be a közhasználatba¹⁵. „Amiképen — úgymond — az orvos egészséget nyújt azoknak, akik az egészségre nézve vele közreműködnek, aképen az Isten is örök idvességet ad azoknak, akik a megismerésre és boldogságra nézve vele együtt működnek¹⁶. Ám arról megfeledkezett, hogy, ha a szabad-

¹² Octavius 35. — ¹³ Ad Autol. I, 14. — ¹⁴ Apol. I, 10. Dial. 32. — ¹⁵ Strom. V. 13. — ¹⁶ Strom. VII. 7.

akarat oly nagy tért nyer, hogy a kegyelemmel együttesen működik: hová lesz akkor a kegyelem kizárólagos hatálya? Viszont ha a kegyelem feltétlen érvényét elismerjük: lehet-e még szó szabadakaratról? Ez a kérdés irányította rá a dogmatikusok figyelmét az isteni *elevevégzés* (praedestinatio) gondolatára, amellyel a biblia számtalan tételeinek határozott bizonyágtételei ellenére, nem tudott kibékölni sem Origenes keleten, sem Cyprianus nyugaton. Ez utóbbi a szigorú elevevégzés tételét a belőle eredő következtetések miatt nem bírta elfogadni s e nagy titok fátyolának fellebbentésétől visszariadva buzgó lélekkel és fogékony hittel merített erőt és vigasztalást a kegyelem forrásából, Augustinusra hagyván örökségül a tanbeli megállapítást. Origenes pedig igyekezik mindenféle hasonlatokkal és vonatkozásokkal érvelni annak igazolása végett, hogy a szabadakarat nem szenved csorbát a praedestinatio miatt és hogy az eleveverendelés nem vonatkozik az elhagyottakra¹⁷.

A bűn és szabad akarat, továbbá e két elv és az isteni kegyelem egymáshoz való viszonyának mélyre hatóbb kutatása és boncoló fejtegetése az idő folyamán odáig fejlesztette a vitát, hogy már *Augustinus* hipporegiusi püspök, a nyugati egyház alapvető dogmatikusa (mh. 430)

¹⁷De princip. III. 1.

„De praedestinatione sanctorum“ című művében rendszerezetten körvonalozta az elválasztás és elhagyás tanát, anélkül azonban, hogy a kárhozatra való eleve-rendelés tényét, tehát a feltétlen kettős praedestinációt egyenesen és közvetlenül hangsúlyozta volna. Szerinte „elválasztott minket Isten a Krisztusban a világ terem-tése előtt, eleve rendelvén minket a fiúvá-fogadásra: nem azért, mintha magunktól szentek és feddhetetlenek leendettünk, hanem elválasztott és eleve rendelt, hogy azok legyünk. Cselekedte pedig ezt az Ő akaratának tetszése szerint, hogy senki se dicsekedjék a saját maga, hanem csak az Ő, iránta való akaratával“¹⁸. Még pedig „a választottak száma bizonyos, amely sem nem szaporítható, sem nem kevesbíthető“¹⁹. E tanbeli szövegezést igyekszik Augustinus a biblia, főképen a Pál (római és efe-zusi) leveleiből merített bizonyítékokkal és történelmi példákkal védelmezni minden értelmi támadások ellenében s kívánja, hogy ez ne csupán elméleti tantételképen szálljon örökségül az egyházban, hanem hirdessék is azt a népnek, a gyülekezet-nek, de nem úgy, hogy a tudatlan és kor-látolt felfogású tömeg már csak a pusztá hallásakor is megcáfolva lássa e tudo-mányt, hanem úgy, hogy kiki fölébredjen a tétlenség álmából és magára ismerjen,

¹⁸ De praed. sanctorum 37. — ¹⁹ De correptione et gratia 39.

mint olyanra, akit Isten elválasztott²⁰. De bár nyugaton ez a tanfelfogás győzedelmeskedett annyiban, hogy az eredendő bűnről s következményeiről, a szabadakaratról és isteni kegyelemről s a praedestinációról Augustinustól eltérőleg, sőt bibliaellenesen vélekedő britt szerzetest *Pelagius* az efezusi harmadik egyetemes zsinat 431-ben kárhoztatta: mindamellett keleten sohasem rokonszenveztek az augustinismussal, sőt *Mopsvestei Tódor* 5 kötetből álló munkát írt ezen rendszer védelmezői ellen. Mikor pedig 427-ben az augustinusi praedestinatio-tan az északafrikai, különösen az adrumetumi barátok körében szertelenségbe csapott át: *Cassianus* János marseillei zárdafenök (mh. 432) békítési kezdeményezésére létrejött a semipelagianismus, mely a Krisztus váltságahalálát egyetemes érvényűnek, a részleges elválasztásról szóló tant pedig szentségtörésnek, átokkal sújtandónak nyilvánította.

A római katolikus tanrendszer keretébe az augustinismusnál jobban beilleszthető eme semipelagianizálás annyira felülkerekedett, hogy midőn *Gottschalk* orbaisi francia szerzetes a szigorú augustinusi tan hirdetésével fellépett és a kettős praedestinációt, azaz a választottaknak idvességre, az elhagyottaknak pedig kárhozatra való eleverendelését hangoztatta (Credo

²⁰ De dono perseverantiae 57.

et confiteor, quod gemina est praedestinatio, sive electorum ad requiem, sive reprobatorum ad mortem), üldöztetés, kikötés és börtön martalékává lőn (868.).

A scholastikusok közül Anselm, Lombard Péter és Aquinói Tamás igyekeztek fenntartani a feltétlen kegyelmi elválasztásról szóló augustinusi tantételt, de csakis bizonyos kikötésekkel, p. o. *Anselm* védelmezi a szabadakaratot, nem tesz különbséget az eleve tudás és eleve rendelés közt s a csupán rosszra hajlandó szabadakarat feltételezését képtelenségnek tartja; *Lombard Péter* pedig az elhagyást a bűnösökre vonatkozó eleve tudás tényéül tekinti, míg *Aquinói Tamás* az idvezítő isteni akaratnak csak előzményileg antecedenter, de nem következményileg consequenter történő nyilvánulásáról tanít: éppen azért rendkívül feltűnt a 14. században *Bradwardinai Tamás*nak, III. Eduárd gyóntató papjának, majd canterburyi érseknek (mh. 1349) amiatt való feljajdulása, hogy az Augustinustól való elpártolás és a semipelagianismus útvesztőin való bolyongás után már-már az egész világ népe a Pelagius tévelygésének örvényébe szédült. Tiltakozása és értelme nem is maradt hatás nélkül, mert bár, még az augustinismuson is túl hajtott, de bibliailag meg nem okolt elvi következtetései nem találtak visszhangra: mindamellett egyengették az utat ama hatalmas eszmék, elvek

és igazságok előtt, amelyek ígéretszerűleg és feltartóztatlanul közelegtek a szellem-erkölcsi világ megújítására. Ilyen szellemi és vallási jelenség tárul elibénk *Wiklef* János előreformátornak kevés halála (1384) előtt írott *Trialogus* című művében²¹, ahol e bátor hithős a dicsőségre és kárhozatra való eleverendelés augustinusi, illetőleg bibliai alapgondolatát oly nyíltan kifejezte, hogy tanfelfogásából, mint mustármagból a kostnitzi zsinat (1415 május 4) átka, kárhoztatása és rettetgetései ellenére is természetszerűleg fejlődött ki a reformációval megújhodott evangéliomi keresztyénségnek, illetőleg a protestantismusnak központi dogmája, t. i. az Isten elevevégzéséről szóló tan.

Kálvin nagy és prófétai szellemének volt fenntartva, hogy a biblia e leghatározottabban hirdetett tételét, hittanilag megcáfolhatatlan érveléssel körülbástyázza és úgy a bölcsektől, mint a gyermekektől egyaránt megérthető egyszerű módon megszövegezze. Szerinte „eleverendelésnek nevezzük Isten örök végezését, melylyel magában elhatározta, hogy minden egyes emberrel mit akar tenni. Mert nem egyenlő állapotra teremtetett minden ember, hanem némelyeknek örök élet, má-

²¹ Lib. II. c. 14. : Videtur mihi probabile. . . . quod Deus necessitat creaturas singulas activas ad quemlibet actum suum. Et sic sunt aliqui *praedestinati*, h. e. post laborem ordinati ad gloriam, aliqui *praesciti*, h. e. post vitam miseram ad poenam perpetuam ordinati.

soknak örök kárhozat van rendelve. Annakokáért ahozképest, amint kiki az egyik, avagy a másik célra teremtetett. aszerint mondjuk, hogy vagy az életre, vagy a halálra van eleve rendelve“. Inst. III. 21, 5. Ebből következik, hogy Ádám esete is el volt rendelve (supralapsarismus), amennyiben „az első ember elesett, minthogy Isten így ítélte jónak; hogy miért ítelt így, az el van rejtve előlünk. Bizonyos azonban, hogy különben nem végezte volna így, hanemha mert látta, hogy majd az Ő nevének dicsősége méltóképen magasztaltatik. Mikor pedig hallod az Isten dicsőségének emlegetését, akkor gondolj az Ő igazságára. Mert igazságosnak kell lenni annak, ami dicséretre méltó. Annakokáért az ember az Isten gondviselésének ily módon való rendeléséből esik el, de önnönmaga vétkéből esik el“. Inst. III. 23, 8. Utoljára azonban az Isten eme titkos tanácsának kutatásában elfáradva, elnémul az emberi értelem, mert „mikor azt kérdezik, hogy miért cselekedett így az Úr? azt kell felelni, hogy azért, mert úgy akarta“. Hogyha tovább is folytatod a kérdezést, hogy miért akarta, valami nagyobbat és az Isten akaratánál magasabbat kérdezesz, amit meg nem tudhatsz“. III. 23, 2. Ez a hívő keresztyén szerény alázatossága, amely imádattal hajol meg az örök végzés előtt, mert ez az Úr akarata.

Luther szintén így tanított; egész élet-

irányával ez a hitbeli meggyőződés volt összhangban; Kálvinnal együtt ő is igazi lelkes praedestinatianus volt kezdettől mindvégig. Már az 1517. év szept. hónapjában, a scholastikusok theológiája és az Aristoteles álmodozásai ellen írott tételeiben határozottan a praedestinatío-tana mellett szólott. Így p. o. a 29. tétele így hangzik: „Optima et infallibilis ad gratiam praeparatio et unica dispositio est aeterna Dei electio et praedestinatío“, azaz a kegyelemre nézve legjobb és csálhatatlan előkészület és egyedüli eligazodás az Isten örök elválasztása és eleverendelése. A heidelbergi közvitán 1518 ápril. 26-án így nyilatkozott: „A bűneset után a szabadakaratnak már csak a pusztá neve van meg és ha az ember azt cselekszi, ami rá nézve lehetséges, akkor halálos bűnt követ el. Az ártatlanság állapotában sem volt meg az embernek az a képessége, hogy jót cselekedjék, hanem csakis hogy benne a jó megtörténjék; annál kevésbbé volt képes arra, hogy a jóban gyarapodjék. Aki azt képzei, hogy elnyeri a kegyelmet, ha annyit tesz, amennyit csak lehet, az bűnt bűnre halmoz, hogy kétszeresen kárhozzék el. Annyi bizonyos, hogy az embernek végképen kétségbe kell esni maga felől, hogy aztán alkalmassá legyen az Isten kegyelme elfogadására“.

Majd az Erasmussal győzedelmesen megvívott harcában megcáfolta a kora-

beli, valamint az előtte volt és utána felszínre került összes pelagiusi, semipelagiusi és modern theologiai elméleteket, melyekből bárki is bárminemű fegyvert is kovácsolhatna még a praedestinatio tana ellen. Erasmus „Diatribae de libero arbitrio“ (1524. szept.) munkáját összeüzta Luther „De servo arbitrio“ (1525 dec.) művével s e küzdelem folyamán, miként végleheletéig is hű és rendíthetetlen praedestinatianusnak bizonyult.

És ő ezt a tant nem pusztá elvi kijelentésnek, hanem olyan üdvigazságnak tekinti, amelyet Isten akarata szerint hirdetni, terjeszteni kell, egyfelől azért, hogy annak hallásából az emberek alázatosságot tanuljanak, Isten kegyelmét megismerjék és higgyenek. Mert Isten az Ő kegyelmét csak az alázatosoknak ígérte; alázatos pedig csak akkor lehet az ember, ha tudja, hogy idvessége nem a saját erejétől, akaratától vagy cselekedetétől, hanem egyedül Isten végzésétől függ. Eszerint Isten kegyelmét alázatos lélekkel meg kell ismerni és úgy elfogadni. Másfelől meg fel kell tárni az emberek előtt, hogy Isten nemcsak irgalmas, hanem igazságos is, aki oly keveseket idvezít és oly sokakat kárhozatra enged. Minthogy pedig ezt az ember elméje felfogni nem képes: alkalma nyílik arra, hogy magát a hitben gyakorolja. Elmondja aztán Luther, hogy ő gyakorta megütközött azon és kétségbe esett annak a tu-

datában, hogy Isten egyedül a saját akaratára szerinti magára hagyja, konokká teszi és kárhoztatja az embereket, mintha csak gyönyörűségét találná az elhagyottak bűneiben és súlyos, örökké tartó bűnhődésében, holott hirdetteti irgalmasságát és jószágát: ámde végre belátta, hogy mily üdvös ez az Ő kétségbeesése, amelyet nyomban követ az isteni kegyelem. Végre így nyilatkozik: Mi hisszük, hogy igazság az, hogy Isten mindent öröktől fogva eleve-rendelt és eleveelvégzett és hogy Ő, az Ő eleve-rendelésében és eleveelvégzésében (praedestinatio) nem tévedhet és meg nem akadályozható.

Íme Luther éppen olyan nyílt meggyőződéssel vallja a praedestinatio tanát, akárcsak maga Kálvin. Azzal pedig, hogy α) az Isten eleve-tudásából, az emberiség egy része elkárkozásának szükségességét is következteti és hogy β) Isten elrejtett s nyilvánvaló akarata közt különbséget tesz, továbbá, hogy γ) az Isten megke-ményítő tevékenységét végeredményileg az Ő szakadatlan működéséből magyarázza ki: túl ment még az augustinismus határain is és a protestáns központi dogmának a praedestinationnak apostoli buz-góságú hitvallójává lőn.

Zwingli szintén határozottan a praedestinatio-tan mellett foglal állást; kiteszik ez az elválasztásról szóló eme fogalmi meghatározásából: „Az isteni akaratnak

szabad választási ténye az idvességben részesülőkről szóló végzés. . . . Valamint a törvényhozóknak és fejedelmeknek hatalmukban van, hogy az igazság és jószág kívánalma szerint intézkedjenek, úgy az isteni Felségnek is hatalma van arra, hogy saját természete szerint, ami maga a jószág, határozzon . . .“ (Opp. IV. p. 113.) „Az elválasztás tehát az isteni akaratnak szabad, de nem vaktában, nem is csupán akármely sajátlagos okból való ténye, hanem méltósággal és tekintéllyel történő intézkedése azokról, akik idvezülnek, el nem kárhoznak“ (p. 115.).

Nyilvánvaló pedig és szilárdan megmarad az Isten elválasztása: mert akiket Ő a világ megalapítása előtt elválasztott, úgy választotta el, hogy Fia által tulajdonaiúl fogadja őket; minthogy amiképen kegyelmes és irgalmas, azonképen szent és igazságos is (p. 6. s.). Az Isten emez elválasztása szilárdan és mozdíthatatlanul megáll megmarad akkor is, ha szinte az elválasztott olyan szörnyű bűnökbe merül, mint amilyeneket az istentelenek s elvetettek követnek el . . . Példa erre Dávid, Pál, Magdaléna, a gonosztevő és mások (p. 140.)

Zwinglinél a mindennapi, gyakorlati életfolytatással kapcsolatba hozott prae-destinatio gondolata szintén világos kifejezésre jut. A bibliai történelmi alakok életének példájában egy-egy bizonyosságát

látja annak az igazságnak, hogy mindent az isteni gondviselés tart fenn és rendel el²². És ha az elválasztott ember elbukik, azt az Isten rendeli úgy, hogy a bűnös beismerje az ő gyarló voltát²³.

Ha azonban Zwinglinek a praedestinationa vonatkozó gondolatait az eredendő bűnről és a pogányok idvezüléséről szóló merev augustinismustól eltérő más nézeteivel összehasonlítjuk, úgy találjuk, hogy praedestinatio tana inkább a theologiai, mint az anthropologiai rendszerével van kapcsolatban és így nála e tannak inkább speculativ, mint ethikai háttere van, de anélkül, hogy őt a legcsekélyebb mértékben is a pantheismus vádjával lehetne sújtani.

Átalában e hitágazatra nézve egyetemes ref. egyházunk minden alapvető reformátora azonos meggyőződésben volt, aminthogy a szentírás kizárólagos tekintélyének elismerése mellett másképen nem is lehetett. Ezt a hatásuk alatt létrejött, illetőleg közvetlenül tőlük eredő symbolikus íratokból láthatjuk. Ám a Luther nevével dicsekedő testvéregyházban sem

²² De providentia Dei. Opp. IV. 132. : Ut ita Josephi vita universa nihil nisi testimonium sit, providentia cuncta geri : adeo nihil est in illa, quod, suo quodque tempore, non ostensum sit dei iussu et ordinatione factum esse.

²³ Electus dei erat David et vir iuxta cor eius; bene ergo cessit illi tantum nefas. Sed quid aliud cogitasse per omnem vitam credendus est quam : Dominus Deus tuus in hoc scelus te labi voluit, ut te hominem esse agnosceres l. c. pag. 134.

volt őseredetileg más felfogás, mint amit a nagy szász reformátor kifejtett a praedestinációra nézve. Még *Melanchthon* is, *Loci*-jének első kiadásában vallotta és védelmezte ezt a rendszeres következetességre valló tant, de már később belejutott a synergismus hinárjába, amiért sok jogos gáncsoskodás érte.

Majd a 16. század vége felé megkezdődött a praedestinatio ellen indított ellenzékeskedés a lutheránus egyházban, amelynek systematikus tudósai lassanként távolodtak a Luther mélységű gondolataitól, az egyes hitvallási íratokban adván kifejezést nézeteiknek. A *Formula Concordiae* (1580) XI. cikkelye elhalaványítja a bibliai felfogást azzal, hogy noha egyetemes, mégis feltételes praedestinációról beszél, amennyiben azt tanítja, hogy eszmeileg mindenki rendelve van az idvességre, de a gyakorlati valóságban kiki a saját bűne miatt kárhozatra juthat. Az Isten eleve tudása (*praescientia*) jókra gonoszokra egyaránt kiterjed, de Isten nem oka sem a bűnnek, sem az egyesek elkárkozásának; az eleveválasztás (*praedestinatio*) ellenben csakis az idvességre rendelt hívőkre vonatkozik.

Történelmi előterjesztésünk korlátait azonban túllépnők, ha vitatkozásba bocsátkoznánk afelett, hogy a *Formula Concordiae*-nek az eredendő bűnről szóló orthodox felfogásával hogyan lehet össz-

hangba hozni ezt a Lutherrel ellentétes praedestinatiobeli módosítást, vagyis: ha az ember merőben képtelen a jóra (*Deo rebellis et inimicus*) és alábbvaló a fatuskónál (*deterior trunco*): mimódon sajátíthatja el tulajdonául a Krisztus érdemét? E tollharc elől tehát kitérve, csakis rámutatunk arra, hogy a lutheránus systematikuskoknak az eleve tudás és eleveválasztás közt tett megkülönböztetését tudományosan tisztázni elidáig még nem sikerült, mert nem tudta senki sem földeríteni azt, hogy miképen lehet a hit az eleveválasztásnak feltétele is, eredménye is, továbbá, hogy az Isten mindentudóságát és mindenhatóságát miképen lehet függési viszonyba állítani az emberi akarat ingatag megnyilatkozásaival.

Sem bibliai, sem tudományos alapon nem okolható meg az a közvetítő nézet sem, hogy Isten épen azért választott üdvre egyeseket, mert eleve látta, hogy azok hinni fognak (*electio ex praevisa fide*). Ezt a nézetet fejtegette az újabb korban főképen *Philippi* rostocki theol. profeszszor (mh. 1883). Viszont a váltságnak emberi öntevékenység útján való elsajátításáról beszél *Frank* erlangeni theol. prof. míg *Hase* (*Hutterus Redivivus*, VIII. Aufl. Leipzig 1855) azt iparkodott megokolni, hogy az ember a kegyelem el- vagy elnem fogadása tekintetében teljesen szabad. Holott Pál apostol nyiltan mondja,

hogy Isten, akin akar, könyörül, akit pedig akar, megkeményít (R. 9₁₈ v. ö. 16).

Mi a biblia alapján tudományosan, a történelem által pedig tapasztalatilag igazolt tanfelfogás hívei vagyunk és azok is maradunk. Erről a következő szakaszban.

II.

DOGMATIKAI RÉSZ.

E tan tudományos igazolása.

Az elevevégzés bibliai fogalmának előrebocsátása kapcsában szólok *a)* az elválasztásról, *b)* az elhagyásról ; azután *jó c)* e kettős tény üdvtörténelmi megvilágítása és *d)* az ellenvetések cáfolata.

Pál apostol mélységes theologiai gondolatainak óceánjában egyre felmerül az a hatalmas elv, mely az egész üdvkijelentésnek irányát és célját kijelöli, mutatja, megállapítja. Ez elv egyszersmind tény, amelyen sem idő, sem tér, sem érzés, sem akarat nem változtathat, mert Isten ebben a tekintetben eleve, még a világ teremtése előtt döntött. Ez elv, e tény a *kegyelem kiválasztása* ἐκλογὴ χάριτος (Róm 11₅).

Noha mikor az apostol a világ, az emberiség és az isteni kinyilatkoztatás történelmének bizonyosságai alapján, minden egyéni gerjedelem kizárásával hirdeti a kegyelem kiválasztásának eme tényét, akkor csakis azt a régi, de örök igazságot újítja fel, amelyet az ószövetségi kánon

írói is — különböző vonatkozásokban — hangoztattak: mindemellett a keresztyén-ségnek már zsenge korában is kísérletet tett az emberi bölcselkedés, hogy olyan utakat módokat találjon ki, amelyeken ennek a tannak némi megkerülésével az emberi akarat tevékenységét szintén érvényre lehetne juttatni. Am mind hiába. „Sokan vannak a hívottak, de kevesen a választottak“ (Mt 20₁₆); „nem ti választottatok engemet, hanem én választottalak titeket“ (Ján 15₁₆); viszont „néktek adatott, hogy érthessétek a mennyek országának titkait, ezeknek ellenben nem adatott“ (Mt 13₁₁); „hálát adok neked Atyám, menny és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket [a csodálatos cselekedeteidet] a bölcsek és értelmesek elől és megjelentetted a kisdedeknek“ (Mt 11₂₅); aztán „más juhaim is vannak nékem, amelyek nem ebből az akolból valók: azokat is elő kell hoznom és hallgatnak majd az én szómra és leszen egy akol és egy pásztor“ (Ján 10₁₆ v. ö. ₂₆): mindezek a jézusi kijelentések szelíd, gyöngéd hangon, de hatalmasan hirdetik azt az örök igazságot, amelyet Pál apostol harsona módjára visszhangoz, amidőn így szól: „Akiket Isten eleve elrendelt, azokat el is hívta és akiket elhívott, azokat meg is igazította, akiket pedig megigazított, azokat meg is dicsőítette“ (Róm 8₃₀); mert „kiválasztott minket Jézus Krisztusban a világ teremtetése előtt, hogy legyünk

szentek és feddhetetlenek Oelőtte szeretet által, eleve elhatározván, hogy minket a maga fiaivá fogad Jézus Krisztus által az Ő akaratjának jókedve szerint“ (Ef 1_{4, 5}).

Az ezekkel egyező és hasonló tartalmú bizonyosságok rengetegéből kiszakított emeletételek nyilván bizonyítják azt, hogy van idvezülés és van elkárkozás és végső elemzés szerint mindkét tény az Isten elevevégzésén alapúl (Róm 8₂₈), amely elevevégzés öröktől fogva való (Ef 1₄, 2 Thess 2₁₃), Isten szabad tetszésén alapúl (Mt 11_{25, 26}, Ján 13₈, Ef 1₉, Róm 9_{11, 12}, 1 Pét 1_{1, 2}), szilárd, változhatatlan (Ésa 46₁₀, Ján 6_{39, 10_{26, 28}}, 2 Tim 2₁₉) és előlünk annyira el van rejtve, hogy azt ki nem nyomozhatjuk (Róm 11_{32—36}).

Isten emez örök, igazságos és változhatatlan döntése (praedestinatio) lényegileg egyfelől elválasztás (ἐκλογή, electio), másfelől elhagyás²⁴ (κατάκριμα, reprobatio).

a) *Az elválasztás.*

Az elválasztás tényének jelzésére Pál apostol nem egyszer ugyanazon értelemben több kifejezést alkalmaz. Ilyen p. o. az *eleveismerés* πρόγνωσις, ami azt jelenti, hogy Isten az ő kegyelmi intézkedését azokra nézve tette, akiket öröktől fogva ismert (Róm 8₂₉). Az eleveismerés pedig

²⁴ Ezt a kifejezést Debreczeni Ember Pál „Garizim és Ebál“ c. munkájából használom, megfelelőbbnek tartván az „elvetés“ jelzésnél.

abban nyilvánul, hogy Isten az övéit atyai jószágos tekintetével megjelöli és ezáltal a nagy tömegből kiszemeli és tulajdonául ismeri el, anélkül, hogy e tényben az embernek bármi legkisebb cselekvőleges része is volna (1 Kor 8₃ 13_{1,2} Gal 4₉ 2 Tim 2₁₉, 1 Pét 1₂₀).

Ugyanezt jelenti az újszövetségi kánonban többször használt és világosabb értelmű *elválasztás* ἐκλογή, ami azt fejezi ki, hogy Isten az Ő feltétlen, korlátlan és kizárólagos akarata szerint, bárminemű közreműködés, vagy hozzájárulás nélkül, mint Teremtő és Atya magának tulajdonul választja ki azt, akit kegyelmében részesített (Ef 1₄). Ezért ezt az üdvintézkedést a kegyelem kiválasztásának, vagy más szóval *kegyelmi kiválasztásnak* ἐκλογή χάριτος (Róm, 11₅) és *Isten kiválasztása szerint való végzésnek* ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ (Róm 9₁₁) is nevezi az apostol, azt magyarázván meg mindezzel, hogy az üdvvégzés határozó, irányító elve merőben a kegyelem, amelyet Isten annak ad, akinek akar, tehát ez a tény amily másíthatatlan, épen-oly igazságos.

Mélységes tartalmú a προορισμοί (πρό = előre, eleve, ὀρίζειν = határt szabni, megállapítani), amelynek alapján keletkezett az ismert latin jelzés: *praedestinatio*, mely is azt jelenti, hogy amit Isten minden létező világ létrehívása előtt, tehát az emberi gondolat szerint elképzelhető leg-

ősibb kezdetben a fiúvá fogadásra nézve, jótetszése szerint elvégzett, abban semmi-nemü emberi érdemnek része nincs, az tisztán az Ő kegyelmi ténye, melynek indító oka (causa impulsiva) a Krisztusban van; emberi részről csakis az történhetik, hogy az üdvre rendelt alany az isteni kegyelmet hittel elfogadja (causa apprehendens) [Róm 8₂₉₋₃₀ Ef 1₅].

Az idvezítés tényének eme mozzanatai Isten örök eltökélésén, döntésén (προόρισις) alapúlnak (Róm 8₂₈ Ef 1₉₋₁₁) és az apostoli tanítás szerint tökéletesen határolt, körvonalozott céllal történnek. *Cél* az, hogy Isten minket és minden hívőt megtartsen Krisztus Jézusban (Ef 1₅₋₉₋₁₁ 3₁₁ 2 Tim 1₉), hogy beírassunk az élet könyvébe (Jel 3₅), el ne hagyjuk a váltság igazi, tiszta forrását és a választottak társaságát (Zsid 10₂₅ 1 Ján 3₉ 5₁₈), hanem egész életünkben szentül és feddhetetlenül járjunk Őelőtte szeretet által (Ef 1₄₋₁₂) és szabadakaratból való idvezítő kegyelméért mindörökké egyedül az Ő nevére térjen minden dicsőség (Róm 11₃₂₋₃₆). Ebből nyilvánvaló, hogy Krisztus, a hibátlan és szeplőtelen Bárány az első és nem más valaki, aki eleve el volt rendelve a világ megalapítása előtt, megjelent pedig az idők végén érettünk (1 Pét 1₂₀), hogy Isten akarata Őáltala jószerencsésen menjen véghez (Ésa 53₁₀). Világos továbbá, hogy Isten eleveelhatározása, kiválasztási

végzése nem cselekedetekből, hanem az elhívó jótetszéséből eredő tény (Róm 9₁₁), amely végképen kizár bárminemű emberi öndicsekvést (Ef 2₈₋₉).

Az elválasztás *hatálya* kiterjed az idvezülés minden mozzanatára. Ebből indokolható és érthető meg:

α) *Krisztus elküldése és bünt engesztelő áldozatúl való önkéntes odaadása, váltságshalála*; mert Isten, még amikor egy bűnös halandó sem volt ezen a világon, már akkor elhatározta, hogy az első eset következtében tőle elpártoló és kárhozatra érdemes embervilág megváltása végett elbocsátja az Ő örök Fiát, hogy Őbenne a boldogtalan ember újból visszanyerje elveszített boldogságát és örökségét (Ef 1₉₋₁₂). Ez az oka annak, hogy amiképen Ádám összes ivadékai, élettani törvények szerint ugyanazon törzsből származnak: aképen a hívők lelki élete Krisztusból ered, aki övéit Lelke által saját testébe beoltja és magával azonosítja (Ef 5₃₀₋₃₂), hogy legyenek tagjai annak a testnek, amelynek Feje Ő (1 Kor 12₂₇ Ef 5₂₃ Kol 1₁₆);

β) *a választottak elhívása és megtérése a Szentlélek munkája által*, amennyiben Isten az Ő kegyelmessége szerint széles e világ népeit hívogatja ugyan magához ígéje és Lelke által, mindamellett nem az összes hívottak, hanem csak a kevés választottak (Mt 22₁₄) részesei az

üdvnnek, úgy, hogy míg ugyanazon elhívás következtében emezek megtartatnak, addig amazok elhagyatnak (2 Kor 14—16);

γ) *a hit*, mely nem kételkedik Isten atyai ígéretében (Róm 4₂₀), hanem bizodalommal valóságnak fogadja el azt, amit nem lát (2 Kor 5₇, Zsid 11₁) és meghajolva a kifürkészhetetlen bölcsesség előtt, tudatos meggyőződés hangján imáadásban nyilvánul (Róm 10_{8—10});

δ) *a megigazulás*, vagyis Istennek az a ténye, mely szerint idvezítő tervét és végzését törvény és cselekedetek kizárásával egyedül a Krisztusban való hit által valósítja meg és így mi a Krisztus tökéletes elégtételének, igazságának és szentségének birtokosaivá s az örök élet részeseivé merőben Isten kegyelméből Krisztusban vetett igaz hit által lehetünk (Róm 8);

ε) *a jócselekedetek*, mert lehetetlen, hogy akik igaz hit által Krisztussal egyesülnek, azok a háládatosság gyümölcsét ne teremjék (Mt 7₁₈, Ján 15₅, Róm 8₁₄, Gal 5₂₄, 1 Ján 3₉);

ς) *a mind végig ernyedetlen állhatatosság*, minthogy a hívő még a háborúságokban is dicsekedik az Isten kegyelmével (Róm 5₃), lankadatlanul várja az Úr szabadítását (2 Kor 6_{4—10}) meg lévén erősítve az Isten dicsőségének hatalma szerint a kitartásra és hosszútűrésre (Kol 1₁₁);

η) *a feltámadás, a megdicsőülés és az örök élet* (Ján 10₂₈). Mindezek az üdvjavak az elválasztás nyomán fakadó áldások, melyek minden egyes választott hívőnek biztos és tulajdon örökségét alkotják.

b) *Az elhagyás.*

Az elhagyás az elválasztás tényének szükségképen való következménye, mert ahol egyesek elválasztásáról van szó, ott a többiek mellőzése, elhagyása önmagától értetődik..

A biblia határozottan tanít erről a titokzatos dologról, mint az Isten igazságának ily irányban való nyilvánulásáról. Indító okúl szolgált itt is amaz első bűn, amelyet Ádám Isten ellen elkövetett s amellyel nemcsak magát, hanem összes ivadékait a bűn hatalmába, a halálba és kárhozatra juttatta. Amikor hát Isten eleve elhatározta, hogy az első bűn következtében keletkezett meghasonlás elenyésztetése végett Jézust engesztelő áldozatul elbocsátja és Általa választottait kegyelemből megváltja: ugyanakkor ezzel az elevevégzéssel kijelentette, hogy az el nem választottakat igazságossága szerint ott hagyja a saját bűnök miatt megérdemelt kárhozatban (Péld 16₄ Mt 7₂₃ 25₄₁ Ján 13₁₈ Róm 9_{18 21} 2 Tim 2₂₀ 1 Ján 2₁₉ Jud 4). Ez az Ő feltétlen, kizárólagos felségjoga, amelyet örök bölcsesége szerint úgy gyakorol és érvényesít, amint akar.

Mert noha kivétel nélkül minden halandó ember természet szerint méltó az Isten haragjára (Ef 2₃) és senki sem a maga bűnös cselekedetei által teszi magát méltóvá a halálra és ítéletre, minthogy ez a kárhoztatás már az Ádám esete következtében személyválogatás nélkül rajta van minden emberen (Ján 3₃₆): mégis az Isten, akin akar, könyörül, akit pedig meg akar keményíteni, azt megkeményíti (2 Móz 4₂₁, 7₃, 10₂₀, 14_{8, 17}, Ésa 6₉, Róm 9₁₈); némelyeknek életet, másoknak halált osztogat (2 Kor 2₁₆). Mindkét tényében magához méltóan jár el és eleverendeléséért semmi gánccsal sem illethető, mivel korlátlan *mindenhatósága* nyilvánul abban, hogy minden emberi tekintélyre, vagy érdemre való tekintet nélkül eleve elhatározta emezeknek idvezülését, amazoknak elkárhozását. Amiképen ugyanis a fazekas ugyanazon gyuradékból némely edényt tisztességre, némelyt pedig becsstelenségre csinálhat és a készítmény nem mondhatja a készítőnek: Miért csináltál engem ilyennek és nem amolyannak?: aképen nem versenghet az Istennel sem senki, hogy igazságossága helyett kegyelmességét éreztesse minden bűnös iránt (Róm 9₁₉₋₂₁). Ugyan kicsoda kényszerítheti Őt arra, hogy a kárhozatra egyaránt, kivétel nélkül érdemes bűnösöket egytől-egyig irgalmasságával megajándékozza és idvezítse? Másfelől részrehajlatlan *igazsá-*

gosságát is bebizonyítja e tényével, amennyiben azokat hagyja az örök kárhozatban, akik már különben is a bűn miatt való bűnhődés állapotában vesztegelnek, úgyhogy a bűnt büntető igazságszolgáltatás nélkül is már a magok akaratából elvesztek (Róm 9₂₂ Ef 2₃), amint Fulgentius mondja: „Non eos Deus iudicio perderet, nisi per suas iniquitates ipsi periissent. Iniquitas igitur, quia in Deo non est, utique ex Deo non est“. Az elhagyottak bűnhődésre, kárhozatra való elrendelése tehát végképen nem feltételezi azt, hogy őket Isten a bűn cselekvésére teremtette volna; ilyesmit Istenről még csak képzelni is kárhozatos bűn. Ő irgalmas és kegyelmes, aki megtartja irgalmasságát ezer íziglen, elveszi a hamisságot, a vétket, a bűnt; de egyszersmind igazságos is, a bűnöst büntetés nélkül nem hagyja (2 Móz 34_{6, 7}) s az Ő felséges dicsősége ellen elkövetett bűnt a legnagyobb, azaz örökkétartó testi-lelki büntetéssel sújtja (Heid. Káté 11. k.). Az Ő mulasztása miatt azonban egyetlen halandó sem kárhozik el, Ő szüntelenül munkálja teremtményeinek javát; jelek és csodák által, ígéjének hirdetése és áldásai által folytonosan hívogatja a bűnösöket magához, sőt úgyszólván igazságossága ellenére türelemmel elszenvedti a harag edényeit, melyek a veszedelemre készen vannak (Róm 9₂₂): de hát arra csakugyan nem lehet Őt erőszakolni, hogy

a konokúl ellenszegülő bűnösnek megkegyelmezzon. Ebből az is következtethető, amint Luther vélekedik, hogy nem csupán a keresztyénség körén kívül állók, p. o. a pogányok, zsidók, mohamedánok tartoznak az elhagyottak közé, minthogy ők Krisztust idvességük szerzőjéül el nem ismerik,²⁵ hanem azok a csak névleg keresztyének is, akik noha a történelmi hit alapján magokat a hívőkhöz számítgatják, de boldogságukat Krisztuson kívül, önmagukban, a világban és különféle cselekedetekben, intézményekben, angyaloknál, elhalt kegyesek révén és ezekhez hasonló hiábavaló úton módokon keresik. Ezek már elvették jutalmukat, bűneikben, halálban maradnak, elhagyottak. Hogy e tény miatt Istent semminemű gáncs nem érheti, sőt az Ő felséges szent nevét „csak hódolat illeti meg, nem bírálat”: azt aláztos lélekkel ismerjük el, mihelyt szemügyre vesszük az üdvtörténelem és tapasztalat számtalan bizonyságait, melyek az Ő örök tökéletességének összhangzó nyilvánulásairól tanuskodnak.

c) Az elválasztás és elhagyás üdvtörténelmi megvilágítása.

Isten örök és változhatatlan egységes lényre már gondolatbelileg kizárja azt a feltevést, mintha Ő valamely tökéletessé-

²⁵ Luther, Catechismus maior II. 66.

gét, mondjuk igazságosságát a másik tökéletességének p. o. irgalmasságának korlátozásával, vagy csorbításával érvényesítené. Ebben az esetben — ha t. i. Istennél ilyen emberi eljárás lehetséges volna — bármely tényét önkénynek, ötletszerű cselekedetnek tekinthetnők. A bibliai kijelentés azonban eloszlat minden homályt és kétséget, amely, közelebbről az Isten titokzatos elevevégzésének hallatára megszállhatná lelkünket és akadályozhatná abban, hogy tisztán lássuk, igazán, megértsük, erősen elhiggyük és nyíltan valljuk a mi mennyei Atyánknek irántunk való amaz örök szeretetét, melyet megbizonyított rajtunk a mi Idvezítő Krisztusunk által. Hogy tehát az elválasztás és elhagyás titokteljes tényét minden oldalról megvilágítva és igazolva láthassuk, halljuk meg az eddig előadottak után az üdvtörténelem ide vonatkozó bizonyosságait.

A biblia számos helyen, kiváltképen pedig történelmi példák felmutatásával hirdeti, tanítja és megerősíti az Isten elevevégzésének dönthetetlen voltát. A bizonyítékokul alkalmas rengeteg tétel közül idézek néhányat annak megvilágítására, hogy Isten már az ószövetségi néppel megismertette az elválasztás és elhagyás mélységes titkát.

Az itt első renden is figyelembe vendő *isten* *korlátlan felségjog* igazolása végett utalok a következő próféta

lyekre: Ésa 46₁₀: „Tanácsom megáll és véghez viszem minden akaratomat“; Ezék 12₂₅: „Mert én szólok, az Úr; s amely szót szólok, meglészen, nem halasztatik tovább“; Dán 4₃₂: „Az Ő akarata szerint cselekszik az ég seregében és a föld lakosai között, és nincs, aki az Ő kezét megfoghatná és ezt mondaná neki: Mit cselekedtél?“ Má-ténál pedig így szól 20₁₅: „Avagy nem szabad-é nekem a magaméval azt tennem, amit akarok?“ Pál apostol meg (2 Tim 2₉) azt mondja, hogy az Istennek erős fundamentuma megáll! Mindezt a zsoltáríró (115₃) páratlan tömörséggel így fejezi ki: „A mi Istenünk... amit akar, azt mind megcselekszi.“

Ehez képest történt az Ő *eleverendése az idvességre*, amint Róla meg van írva 2 Móz 33₁₉: „Könyörülök, akin könyörülök, kegyelmezek, akinek kegyelmezek“; 4 Móz 23_{19 20}: „Nem ember az Isten, hogy hazudjék, és nem embernek fia, hogy megváltozzék. Mond-e Ő valamit, hogy meg ne tenné? Igér-e valamit, hogy azt ne teljesítené?... Ha Ő áld, én azt meg nem fordíthatom“; Ezék 36₂₆: „Adok néktek új szívet és új lelket adok belétek és elveszem a kőszívet a ti testetekből, lelkemet adom belétek és lesztek nékem népem és én leszek néktek Istenetek“. Jézus meg így szól Ján 6₃₇: „Minden, amit nékem ad az Atya, én hozzáam jó, és azt, aki hozzáam jó, semmiképpen ki nem vetem“; 6₅: „Senki

sem jöhet én hozzám, hanemha az én Atyámtól van megadva néki“; 39: „Az pedig az Atyának akarata, aki elküldött engem, hogy amit nékem adott, abból semmit el ne veszítsek“; 13₁₈: „Én tudom, kiket választottam el“; Csel 13₄₈: „A pogányok . . . akik örök életre rendelve valának, hittek“; Eféz 1₄: „Aszerint, amint magának kiválasztott minket Krisztusban, világ teremtése előtt, hogy legyünk szentek és feddhetetlenek Őelőtte. . .“

Viszont örök akarata nyilvánul abban, hogy a gonoszok, a hitetlenek, a kárhozatra méltó bűnösök ideig és örökké tartó büntetéssel lakoljanak, mert példák bizonyítják, hogy Isten nem gyönyörködik a halandó ember halálában, sőt hívogat mindeneket a megtérésre, hogy éljenek (Ezék 18₃₂); ámde akik elfelejtkeznek Róla és hisznek a hazugságnak, azok nem méltók a kegyelemre, azért sújtja őket a büntető szigor, hogy elhagyottak maradjanak. Mert aki a világosságot alkotta és a sötétséget teremtette, aki békességet szerez és gonoszt teremt: az az Úr, aki mindezt cselekszi (Ésa 45₇). Ő fogságra viszi a tanácsadókat és megbolondítja a bírákat (Jób 12₁₇); prófétája ajka által így szól: „Jaj Assziriának, haragom botjának, mert pálca az ő kezében az én búsulásom. Istentelen nemzetség ellen küldtem őt és haragom népe ellen rendelém, hogy prédáljon és zsákmányt vessen és eltapodja

azt, mint az utcák sarát“ (Ésa 10_{5, 6}); a Prédikátor meg így int (7₁₃): „Tekintsd meg az Istennek cselekedeteit, mert kicsoda teheti egyenessé, amit Ő görbévé tett?“ „Vajjon lehet-e baj a városban, amit nem az Úr szerezne“ (Ámós 3₆); „Az Úr teremtet mindent a maga céljára, az istentelent is a büntetésnek napjára“ (Péld 16₄). „Nem teremhet jó fa rossz gyümölcsöt; romlott fa sem teremhet jó gyümölcsöt“ (Mt 7₁₈); „Isten, akin akar, könyörül, akit pedig akar, azt megkeményíti“ (Róm 9₁₈); „övé a boszúállás, Ő megfizet“ (Róm 12₁₉); „rettenetes az élő Isten kezébe esni“ (Zsid 10₃₁), „mert a mi Istenünk megemésztő tűz is“ (12₂₉). Mindezek és a többi hasonló bibliai helyek igazolják, hogy az ember nem tehet semmi jót, hacsak Isten ezt eleve el nem határozta, továbbá, hogy az Isten igazságossága azt kívánja, hogy egyedül az Ő nevére térjen minden dicsőség és ha kell, inkább megengedi azt, hogy elmúlják és kárhozatra jusson minden teremtmény, mintsem hogy elnézze azt, hogy igazságosságán bármi csorba is essék.

Ezek a vezérlő elvek valósúlnak meg az elválasztás és elhagyás tényére nézve úgy Izráel történelme folyamán, mint az ujszövetségi kijelentés szerint. Egyes választottak, mint Seth, Énókh, Nóé, Ábrahám egyen-egyen jelölik az utat, mely Istenhez vezet és köréjük csoportosulnak azok a többiek, akik részestársai a kegye-

lemnek. Aztán jönnek az Ábrahám ivadé-
kai; de mint a példa bizonyítja, nem kivétel
nélkül, hanem az elevevégzés rendje sze-
rint. Mert sem a testi leszármazás, sem
az előjogokra és ígéretekre való hivatkozás,
sem semminemű cselekedet nem befolyá-
solhatja Istent abban, hogy kit részesítsen
az idvességben. Ábrahám vér szerint való
utódai még nem örökös, igazi fiai Ábra-
hámnak csupán azért, mert őt tartják
testiképen ősapjuknak és Ézsau sem örö-
kölheti a pátriárkai ígéretet, noha első-
szülött, mert meg volt mondva, hogy a
nagyobbik szolgál a kisebbiknek (Róm 9).
Tebát már a pátriárkai családban is részre-
hajlatlanul érvényesült az elválasztás és
elhagyás elve s állandóan és mindvégiglen
is nem a mi emberi fogalmaink, hanem
az elevevégzés szerint valósul meg az üdv-
ígéret, mert úgy tetszett az Istennek, hogy
a világ erőteleneit és a semmiket válassza
ki magának avégett, hogy az erőseket
megszégyenítse és a tekintélyökre, érde-
mökre támaszkodókat, valamiknek látszani
akarókat megsemmisítse, hogy ne dicse-
kedjék Őelőtte senki, hanem aki dicse-
kedik, egyedül Őbenne dicsekedjék (1 Kor
1_{26—31}).

Izráel egész történelme hirdeti, hogy
nem mindnyájan izraeliták azok, akik
Izráeltől, azaz Jákób pátriárkától valók
(Róm 9₆). Hogyha mégis Isten, midőn a
bűn és a bűnösök iránt való haragját meg-

mutatni és hatalmát megismertetni akarta, nagy békességes tűréssel elszenvedte századokon át a harag edényeit, amelyek készen voltak a kárhozatra, másfelől pedig az Ő dicsősége gazdagságának az irgalom edényein való megismertetése végett, ezek iránt épen olyan kegyelmes volt — ám ez az Ő akarata és műve, amely felüláll minden emberi bírálaton. Ugyanazon irgalmasságának tapasztalása mellett is azonban amazokra nézve a vég a kárhozat, emezekre nézve pedig az idvesség. Ez így történik szakadatlanúl, nemzedékről-nemzedékre. A történelem, az élet bizonyítja, hogy egész népek, nemzetek századokon át bolyongottak és tévelyegtek a sötétben; váltság nélkül eltűntek s alámerültek a halál árnyékának völgyébe s még ma is népek milliói előtt ismeretlen az üdv útja! Honnan e jelenség? Miért mindez? Mert Te akarod így óh Uram! Igen; az emberiség egy része a bűnt büntető haragnak, a másik része a bűnt megbocsátó irgalmasságnak megannyi élő tanújele, aminek meggondolása a hívő keresztyénben nem a rettegés, hanem az Isten iránt való legmélyebb imádat érzetét költi fel.

E bibliai tan hallatára állandó töprengés, kétség és rettegés gyötörhetné a bűnös embert amiatt, ha vajjon ő a választottakhoz, vagy az elvetettekhez tartozik-e? Az ilyen aggasztó és lélekölő érzés lecsilapítása végett fordulnak az emberek

mindenféle mentő eszközöknek képzelt közvetítő dolgokhoz, t. i. saját cselekedeteikhez, amelyeknek teljesítése által igyekeznek megszerezni a bűnbocsátó kegyelmet. Így tettek már a hajdankorban az önigazságukra támaszkodó zsidók is, ahelyett hogy követték volna azoknak a Krisztushoz menekülő és egyedül Őbenne hívő pogányoknak a példáját, akik nem a törvény útján, sem nem cselekedeteik által, hanem egyedül a Krisztusban való hitből jutottak el az igazságra, míg ellenben a törvény alapján igazságra törekvő zsidók megbotlottak a megbotránkoztatás kövében Krisztusban, minthogy az Ő kereszthalála érdeméért megigazulni nem akartak, sőt inkább hitetlenek maradtak, amint ezt róluk már Ésaías próféta (28₁₆ 8₁₄) előre megjósolta (Róm 9_{30—33}). De hát miképen ama hajdankorban a próféta beszédének nem hitt Izráel népe: aképen nem akar hinni a világ az evangéliomnak sem (Ésa 53₁ Róm 10₁₆). Valóban megfoghatatlan csodás irgalom az, melyet Isten mindezek láttára is szűnetlenül tanusít a föld népe iránt. Drága, becses, szent, igaz és jó törvényét kinyilatkoztatta népének és ez, idegen dolognak tekintette azt (Hós 8₁₂); ígését hirdetteti a föld kerekiségének legszélsőbb határáig (Zsolt 19., 147) és Izráel népe mégis zúgolódik, hogy ügyet sem vet rá az ő Istene (Ésa 40₂₇ 49₁₄); elküldé szent Fiát és Őt,

ki az övéi közé jöve, nem fogadták be az övéi (Ján 1₁₁), sőt kidobván Őt az emberi társadalomból is, ott a város kapuján kívül keresztre feszítették (Lk 20₁₅ Zsid 13₁₂); s még ezek után is egyre mindig hívogat Isten kit-kit a megtérésre (Róm 2₄) és a megdicsőült Jézus hívó szava is egyre hangzik: Jöjjetek énhozzám mindnyájan... (Mt 11₂₈). És mit igazol az élet, a tapasztalat? Ugyanazt, amit az apostol réges-régen megmondott, hogy t. i. az Isten idvezítő kegyelmét csak a választottak nyerték meg, a többiek ellenben megkeményítették (Róm 11₇), azaz fogékonytalanná vált a szellemök, az értelmök, elsötétült a látásuk, megsiketült a hallási szervök; megnémult az ajakuk, hogy fel ne foghassák, meg ne érthessék, ne szemlélhessék, ne hallhassák és ne hirdethessék azt az idvezítő irgalmasságot, melyet Isten kinyilatkoztatott a Jézus Krisztusban.

Ennek a másíthatatlan örök végzésnek meggondolása után Pál apostollal együtt méltán sóhajtunk fel eképen: Mely igen kikutathatatlanok az Isten ítéletei és kinyomozhatatlanok az Ő útai! Őtőle, Őáltala és Őreá nézve vannak mindenek. Ővé a dicsőség mindörökké.

d) Az ellenvetések cáfolata.

Az elevevégzés tanát számosan gáncsolták és megannyian elvetik mind a mai napiglan. Ez az ellenkezés és ridegség

azonban indokolatlannak bizonyúl, ha figyelembe vesszük, hogy úgy a bibliából merített, mint az emberi bölcselkedésből eredő ebbeli kifogások teljességgel nem igazolják az elevevégzés tanának bibliaellenes voltát. Ami pedig nem bibliaellenes, sőt inkább bibliai igazság: az ellenében hiábavaló minden ostrom és támadás.

α) A bibliából kölcsönzött ellenvetések közül legátalánosabb Pál apostol 1 Tim 2₄-ben olvasható eme tétele: *ὁς [scil. θεός] πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν*, azaz „aki [t. i. Isten] akarja minden embernek megtartását és az igazság megismerésére való eljutását“. Ha e szerint — mondják az ellenfelek — Isten minden embert idvezíteni akar, akkor nem akarhatja egyszersmind azt is, hogy némelyek kárhozatba jussanak; ha pedig ez így van, akkor az elevevégzés tana ellenkezik a bibliával.

Ez ellenérv cáfolatául azt mondjuk, hogy mi egyáltalában nem vonjuk kétségbe ez apostoli nyilatkozat fontosságát és nem korlátozzuk annak a jelentőségét azzal, hogy a πάντες jelentését olyanformán módosítsuk, mintahogy tette Kálvin, aki úgy értelmezte a πάντες-t, hogy ezen itt az emberek nemzetségei és nem az egyes emberek értendők, amennyiben szerinte az előző három verssel kapcsolatban az volna az apostol célja, hogy az előbb említett fejelmeket, hatóságokat és idegen népeket

egybefoglalja azoknak a számába, akikért a hívőknek könyörögni kell. Mi igenis elismerjük, hogy πάντες minden emberre vonatkozó jelzés, sőt tovább menve azt mondjuk, hogy δε nem visszautaló, hanem okadatoló értelemben veendő. S mindezek ellenére azt állítjuk, hogy e tétel helyes értelmezése nem ellenkezik a praedestinatio tanával. Mert mit is mond itt az apostol? Azt, hogy Isten akarja minden embernek a megtartatását, azaz idvezülését és az igazság megismerésére eljutását. Ámde mint-hogy úgy az őskorban, mint a Krisztussal kezdődő új világ folyamán és mindvégiglen, nemcsak egyes emberek, hanem egész népek, nemzetek a saját magok útján járnak és azok is, akiknek hirdettetik az evangéliom, nem mindnyájan engedelmeskednek az ígének, sőt hitetlen és gonosz szívvel elfordulnak Krisztustól, akiben való hit nélkül idvesség nincs: ebből következik, hogy bár Isten akarja, mégsem valósulhat meg az emberi bűn miatt az, hogy minden ember elnyerje a vált-ságot. Íme maga Idvezítőnk mondja a hitetlen Jeruzsálemnek: „Hányszor, mily sokszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat.... és ti nem akartátok“ (Mt 23₃₇), majd István vértanú lobbantja szemökre a konok zsidóknak az ő öröklött engedetlenségeköt, mondván: „Kemény nyakú és körülmetéletlen szívű és fülű emberek, ti mindenkor a Szentlélek ellen igyekeztek, mint apái-

tok, ti azonképen“ (Csel 7₅₁). Nemde ezek az Isten akarata ellenére, noha az Ő tudásával estek el, mert nem egyesítették hittel a hozzájuk intézett és általuk hallott hívó beszédet (Zsid 4₂). Ilyen elhagyásra rendelt bűnös az áruló Judás, aki Jézus közvetlen közelében ízlelte a mennyei ajándékokat és a jövő világ hatalmas dolgait s mégis elesett: a mindenható kegyelem sem menthette meg, mert ő maga dobta el magától a kegyelmet s tényével meggyalázta Istennek szent Fiát. Mit mondunk hát ezekre? Azt, hogy mindezek és mindazok, akik nem a választottak közé tartoznak: az Isten idvezítő akarata ellenére is, de az Ő igazságos ítéletéből elesnek, kárhozatba jutnak, amely vég eleitől fogva ki volt mérve számukra.

Hasonlóképen értelmezendő 1 Tim 4₁₀, ahol azt írja az apostol, hogy Isten minden embernek, kiváltképen a hívőknek megtartója σωτήρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν. Ez azt jelenti, hogy Isten nemcsak a zsidókat, hanem a pogányokat is idvezíti, de természetesen a hívőket, nem pedig a hitetleneket is. Itt tehát a hívőket ellentétbe állítja az apostola még hitetlenekkel, de nem az elhagyottakkal, akiknek megtartásáról egyáltalában nem szól.

β) Azt mondják némelyek, hogy 2 Pét 3₉-ben határozottan hirdeti az apostol, miszerint: „Isten nem akarja, hogy bárki elveszen, hanem hogy mindenki megté-

résre jusson“. Csakhogy ám ezt a látszólagos ellenérvül tekinthető tételt nem szabad a kapcsolatból kiszakítva alkalmazni, hanem az előző verssel való összefüggésében, azaz a gondolatmenethez képest kell magyarázni. Az előző versben pedig szó szerint ez olvasható: „Ez az egy azonban ne legyen elrejtve előletek szerelmesim, hogy egy nap az Úrnál olyan, mint ezer esztendő és ezer esztendő, mint egy nap“; aztán így folytatja a 9. versben: „nem késik el az Úr az ígérettel, mint némelyek késedelmeskedésnek tartják, hanem hosszasán tűr reátok nézve, nem akarván, hogy némelyek elvesszenek, hanem hogy mindenki megtérésre jusson“. Ebből nyilvánvaló, hogy itt kizárólag az Isten gyermekeiről, a választottakról, az apostol által szeretetteknek ἀγαπητοί-nak nevezett hívőkről van szó, akiket afelől biztosít az apostol, hogy az Úrnak napja Istennek elevevégzése szerint eljő, ha majd annak idejében egybegyűjti választottait és megvalósítja az ő váltságukra vonatkozólag tett ígéretét.

γ) Azt is tudjuk, hogy 1 Ján 2₂ szerint Krisztus engesztelés ἱλασμός az egész világ bűneiért, ez azonban nincs ellentétben a praedestinatio tanával. Mert még ha nem osztanók is Kálvin ide vonatkozó értelmezését, mely szerint sub *omnibus* reprobos non comprehendit, sed eos designat, qui simul credituri erant et qui per varias

mundi plagas dispersi erant: akkor is végelemzésileg arra a nézetre kell jutnunk, mely szerint az egész világ kiengesztelése az egész világ számára valóságos hatással van, csak hogy míg ez a kiengesztelés a hívőknek életet, addig a hitetleneknek halált eredményez (Düsterdieck), azaz: akik a Krisztustól nyújtott engesztelést elfogadják és így igazán hisznek, azok Istennek választottai; érettök könyörgött Jézus az Ő főpapi imádságában, de semmiképen sem a világért, amely az Ő engesztelését visszautasítja (Ján 17_{1 9 20 21}).

δ) Ugyanezt a gondolatot hangsúlyozza az apostol amaz ismeretes tételben: „Úgy szerette Isten a világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adá, hogy minden, aki hisz Őbenne, el ne vesszen, hanem örök életet vegyen“ (Ján 3₁₆). Itt a világ, Jézus és az apostol fogalmi meghatározása szerint jelenti a bűnbeesett emberiséget, amely iránt való szeretetből Isten az Ő Fiát elbocsátotta. Ámde szeretetével nincs ellentétben az a bünt büntető igazsága, amely a meg nem térő bűnösöket kárhozattal sújtja. Aki hisz, annak örök élete van, viszont a hitetlen örökre elkárhozik.

ε) Ezékiel próféta pedig általános jellegű és meglérésre buzdító intelem alapjául szolgáló igazságot fejez ki, mikor azt mondja (33₁₁ 18_{23 32}), hogy Isten nem gyönyörködik a hitetlennek halálában, hanem hogy a hitetlen megtérjen útjáról

és éljen. Ez a prófétai kijelentés buzdítás és bátorítás az Úrtól elpártolt néphez avégett, hogy bűnbánólag térjen vissza Istenéhez és ne kételkedjék az Ő jóságos gondviselésében és hűségében. Ám akik meg nem térnek és gonoszságuk miatt elvesznek: azok egyszersmind Isten igazságos ítélete szerint kárhoznak el. —

Még indokolatlanabbak, mert a felszínes bölcselkedés és okvetetlenkedés jellegét árúlják el azok az unos-untalan emlegetett és közönségesen ismert gáncskodások, amelyekkel a kijelentés tagadói a praedestinatio tanát megdönteni szándékoznak. Ezek közül mutatóul csak néhányat említek fel.

1) Azt szokták némelyek mondogatni, hogy a praedestinatio szerint Isten az emberiség egy részét boldogságra, a másik részét ellenben kárhozatra teremtette, ami pedig nem igazságos és Istenhez nem méltó eljárás. Ez az ellenvetés alapjában hamis; mert a református egyház összes hitvallási iratai, a bibliával teljesen egyhangzólag azt tanítják, hogy Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára, azaz szentségben és igazságban teremtette, a bűnt azonban az ember szabadakarata való tekintetből Isten megengedi, viszont a bűnösök tömegéből némelyeket irgalmaságának bizonyosságául minden érdem nélkül, Krisztusért, ingyen kegyelemből idvességgel megajándékoz, míg másokat igaz

ítélete szerint saját bűnösségük bűnhődéséül átenged a kárhozatra. Ez tehát bizonyára nem azt jelenti, mintha Isten teremtette volna a kárhozat zsákmányai gyanánt az elkárhozottakat; hiszen ők saját magok az okai annak, hogy ki vannak zárva az idvességből.

η) Átalánosan emlegetett cáfoló érv a praedestinatio ellenében az az oktalan ötlet, hogy, ha az elevevégzés másíthatatlan, akkor az elhagyott ember bármi és bármennyi jót cselekszik is, nem ér vele semmit, az elválasztott pedig bármi és bármennyi bűnt követ is el, mégsem árt neki, mert úgyis idvezül. Mit szólunk e kétségbeejtő feljajdúláshoz? Azt, hogy akik így beszélnek, csak azt bizonyítják, hogy vagy maguk sem választottak, vagy Istent sem ismerik még és nem hisznek Őbenne. Mert az elhagyott ember azok közül való, akik Istenhez meg nem térnek, sőt állandóan hitetlenek, gonoszok maradnak. Az ilyenektől jót nem lehet várni, mert szivök lelkök törekvésük bűnben leledzik, A romlott fa jó gyümölcsöket nem teremhet, mondja Krisztus. Ellenben az elválasztott hívő azok közül való, akik végképen szakítanak a bűnnel, megtérnek Istenhez, újjászületnek és a megszentelés kegyelmében részesülnek. Az elválasztás tényének jelei és biztosítékai nyilvánvalók a hívők életében és ők, mint a jó fa, csak jó gyümölcsöket teremhetnek. Erre vonat-

kozólag mondja Zwingli²⁶: Omnia coope-
rantur electis ad bonum; omnia quoque
circum illos divina providentia fiunt, ne-
que quicquam tam frivolum fit, quod in
Dei ordinatione ac opere frivolum sit.

☞ Mondhatja-e hát valaki magáról,
hogy mivel nem hisz, tehát nem is elvá-
lasztott és rajta már nem segíthet senki
és semmi? Egyáltalában nem; mert egyedül
Isten tudja, hogy ki az elválasztott és ki
az elhagyott. Ő szünetlenül hirdetteti ígését,
mely szerint „Krisztus engesztelés az *egész*
világ bűneiért“ és az Idvezítő hívogató
szava folytonosan hangzik a föld legszélső
határáig: „Jöjjetek én hozzám *mindnyájan*“,
viszont ugyanő hallatja ítéletét az Őt meg-
vető bűnösök felett: „ti nem akartátok!“
A hitetlenségnek és minden más bűnnek
oka semmiképen sem Istenben, hanem az
emberben keresendő.

☞ Azt vetik ellenünk, hogy e tan szerint,
vagy legalább ebből következtethetőleg
Isten a bűn oka, mivel azt határozta, hogy
néhányan a bűnben és halálban vissza-
maradjanak. Ámde azt kérdezzük, hogy
Isten, aki megengedi a bűnt, amennyiben
senki iránt sincs kötelezve arra, hogy azt
megakadályozza, sőt joga van arra, hogy
a bűnt halállal büntesse: miképen tart-
ható józan ésszel a bűn okául és előmozdító-
jául, holott Ő a legszigorúbban ítélkezik
a bűn felett? Isten bár megengedte, hogy

szent Fiát keresztre feszítsék: úgyde már azt nem akarta, hanem csak elnézte, hogy legigazságosabb és legszentebb tényével, a váltságajándékozásánál összeessék azoknak a gyilkossága, akiket azután megbüntetett. Ő akarta Nabugodonozor háborúit, de annak a bűneit gyűlölte. Az ember az első eset következtében önmaga vetette alá magát a szükségességnek abban a tekintetben, hogy bűnt bűnre halmozzon.

*) Arra az okoskodásra meg, hogy e tan szerint az akarat kötött és mint ilyen nem érvényesülhet: azt feleljük, hogy a dolog épen ellenkezőleg áll. Az íge által Istentől megújított, engedelmességre és készségre buzdított akarat t. i. hat és működik. Így p. o. Pál apostol akaratának ténye az Isten műve volt; Pál azt akarta, amit Isten tőle kívánt; viszont a zsidók hitetlensége és gonoszsága saját akaratuknak a bizonyossága s mint ilyen kihívta az Isten ítéletét. Hiába előzi meg a kegyelem az akaratot, ha az akarat nem engedelmeskedik a kegyelemnek.

λ) A stoikusok fegyverével rontanak némelyek ellenünk, mikor azt mondják, hogy miazt tanítjuk, miszerint a mindenség felett kényszerítő szükségesség zsarnokoskodik, amely úgy Istent, mint a dolgokat annyira leigázva tartja, hogy semmisem történhetik másképen, mint ahogy történik. Ez egyszerűen botor okvetetlenkedés. Épen ellenkezőleg hiszünk és vallunk.

Szerintünk t. i. Isten tökéletesen szabad, a mindenségnek egyedüli legfőbb kormányzója, aki mindent tetszése szerint tesz, akinek kezét senki meg nem kötheti, mert Ő örök, változhatatlan, mindenha ugyanaz. Már a bűneset előtt tudott és elvégzett mindent, ami történik és történni fog s még a világ teremtése előtt eleve megajándékozott minket kegyelmével a Krisztusért.

Ami a dolgokra nézve mondott szükségességet illeti, ez szintén hiábavaló beszéd. Hiszen Isten tűzte ki a lét végcélját, ugyanő rendelte a módokat és eszközöket is, amelyekkel célhoz jutunk. Ha az Ő kegyelmi eszközeit hittel elfogadjuk és javunkra fordítjuk, ez az Ő jóvoltából történik, ha pedig nem így teszünk, akkor az Ő ítélete szerint, saját bűneink miatt méltán ér bennünket a bűnhődés és kárhozat. A mindennapi kenyeret Isten adja, de munkálkodnunk kell, mert ha nem dolgozunk, éhen halunk meg. Mennyivel inkább kell munkálkodnunk a lelki eledeleért, mely megmarad az örök életre, holott az Embernekfia adja azt nekünk.

μ) Némelyek amiatt aggódalmaskodnak, hogy, ha e tant a hívők lelkébe beplántáljuk, ezzel a figyelmüket eltereljük az ige iránt való engedelmességtől és azt érjük el, hogy a hívők az Isten beszédének hallgatása és hívő elfogadása helyett az elevevégzés titokzatos tömkelegében mint-

egy megrekednek, fogva maradnak s a megmászíthatatlan titkos végzésben való hit megakadályozza őket abban, hogy tisztán láthassák az Isten akaratának tényeit és célját.

E dogmatikai aggodalmaskodás eloszlatása céljából mi ismételten hangsúlyozzuk, hogy a mi református egyházunk alaptétele épen az íge, a szentírás, az Isten beszéde hirdetése, amiből következik, hogy mi egyedül a szentírásban közlött kijelentést hisszük és valljuk. Aki tehát hisz Krisztusban, a megtestesült örök Ígében, az Isten legtökéletesebb kijelentésében: annak örök élete van. Ami pedig az elevevégzés titokzatosságának úgyvélt rémes következményeit illeti, arra csak azt feleljük Pál apostollal együtt, hogy Isten az Ő kinyomozhatatlan bölcsesége szerint elrejtette bár előlünk az Ő végzésének okát és módját, de viszont föltárta előttünk azt, hogy idvességünk forrása az az Ő bizonyos elhívása, amelyet számunkra kijelentett az Ő ígében. Isten amaz elhívása felébreszti bennünk a hitet és bűnbánatot, ezen a réven biztosít bennünket a bűnbocsánatról és az örök életről s már itt alant vigasztal és bátorít Lelke által, hogy az Ő dicső országának polgáraiul választott és rendelt bennünket. És ha ez a vigasztalásunk, ez a biztosítékunk megvan: akkor már tisztán látunk, józanon hiszünk s hitünkkel megtapasztaljuk az

elevevégzés okát és célját, mely nem más, mint az Isten dicsősége.

v) Egyéb ellenvetéseket mellőzve, még csupán azzal az egy ellenérvvvel számolunk el, mely szerint a praedestinatio-tan az emberi ész találmánya.

Azt tudjuk, hogy Istenről, a világról, az emberől és rendeltetéséről, a lét végcéljáról s más ilyen jellegű kérdésekről a bölcsészetben számos hypothesis-sal találkozunk. A mi metaphysikai ismeretünk szerint azonban a praedestinatorról sem Platon és Aristoteles, sem Kant, vagy bölcselő utódaik rendszerében sehol szó nem esik. Egészen más területen mozog a kérdéselhetetlen örök végzet, a fatum, a *είμαρμένη* és a szükségképeniség *ἀναγκαιον* törvényéről alkotott ókori bölcselkedés, egészen más a positivisták determinismusa, mely a szabadságnak, a szükségképeniség által való megsemmisítése. Mindez a pogány és mohamedán morál fő jellemvonása, mely a mi keresztyén hitünk és erkölcsiségünk rendszeréből ki van zárva. A mi hitünk egyedüli forrása és tárgya Krisztus és az Ő általa kijelentett igazság. Ez pedig nem eszmei ötlet, nem elmélet, hanem lélek és élet. A praedestinatio is a Krisztusban megdicsőült örök igazság és kegyelem ténye, mely minden emberi bölcselkedésen felülálló, örök végzésen alapúl.

III.

SYMBOLIKAI RÉSZ.

Az elevevégzés tana a református hitvallási iratokban.

Ebben a részben kizárólag a református symbolikus iratokból kimutatom azt, hogy a praedestinatio tantételét az egyetemes református egyház a szentírás tanításával és Kálvin nézetével azonos értelemben fogta fel és fogadta el.

A református hitvallási iratok az Isten elevevégzését a biblia tanítása alapján oly befejezett és megdönthetetlen ténynek ismerik el, hogy az erről szóló tantétel dogmatikai meghatározását egyáltalában nem tartják szükségesnek. Egyetemesen szólanak az elevevégzés indokáról, céljáról, üdvhasznairól és a kapcsolatos dolgokról, de a fogalmi megállapítást mellőzik, mivel annak ismeretét a bibliaolvasó hívők részéről már előre feltételezik. Ernő Frigyes bádeni őrgróf (mh. 1604. április 14) azonban az általa szerkesztett és stafforti kastélyában 1599-ben kinyomatott, innen „Stafforti könyv“-nek nevezett hitvallási iratban közli az ő definitióját, mely szerint „praedestinationak nevezzük Isten örök, igaz, változhatatlan tanácsát és elhatározását, amelyben és amely szerint Ő, eleve és mielőtt a világ alapja le volt volna téve, gondoskodott arról, hogy mit akar cselekedni és véghez vinni az Ádám

esete után hasonló bűnökben levő egész emberi nemzetséggel, külön-külön minden egyes emberrel, vagy merő kegyelemből és irgalomból a Krisztusban való hit által idvességre, vagy a bűnök miatt igazságos elkárhózásra.“

A többi református confessiok ezzel a Stafforti könyvvvel együtt különböző oldalról szinte szemléltetően tárják fel előttünk ennek a titokzatos, de a bibliában leggyakrabban olvasható üdvintézkedésnek minden mozzanatát. Indokolják, miszerint

a) ez a tan Isten örök és szabad kegyelméből önként következik, mert az Ő jóságából választja ki, akiket akar, igazságából pedig a kiválasztottakat Magához fogadja és kapcsolja szent Fia által, aki az isteni igazságnak érettünk eleget tevő áldozat²⁷; eleve és a világteremtése előtt választotta el mindazokat, akiket az örök idvesség örökségével megajándékozni akar (R 8_{29 30} 9₁₁₋₁₃ 11_{5 7} Ef 1₄₋₆)²⁸; öröktől fogva, szabadon és ingyen kegyelemből személy válogatás nélkül eleve rendelte, vagyis elválasztotta a szenteket, akiket Krisztusban idvezíteni akar (Ef 1₄ 2 Tim 1_{9 10})²⁹; akik az emberi nemzetségből eleve az életre rendeltettek, azokat Isten a világ fundamentomának letevése előtt, az Ő örök és változhatatlan terve és akaratának titkos

²⁷ Zwingli, Fidei ratio 1530. 2. — ²⁸ Baseli hitv. 1534. 1.
— ²⁹ II. Helv. hitv. 1562. X.

tanácsa és jótetszése szerint választotta ki Krisztusban örök dicsőségre és pedig szeretetéből és merőben ingyen kegyelméből (Ef 1_{4 9 11} Róm 8₃₀ 2 Tim 1₉ 1 Thess 5₉)³⁰.

Ennek az ingyen való elválasztásnak az oka egyedül Isten jótetszése, ami nem abban áll, hogy Ő az összesből lehetőségileg bizonyos tulajdonságokat, vagy emberi cselekményeket választott ki az üdv állapotára, hanem abban, hogy a bűnösök közös sokaságából bizonyos egyes személyeket Magának tulajdonául vett fel az Írás szerint (Róm 9₁₁₋₁₃ Csel 13₄₈)³¹. Még jellegzetesebb körvonalozás szerint Isten a világ fundamentomának letevése előtt (Ef 3₁₁) a mi Urunk Jézus Krisztusban végrehajtotta az örök végzést, *πρόθεσιν αἰώνων*, amelyben az Ő akaratának merő jótetszéséből, bármi érdemre, cselekedetekre, vagy hitre való tekintet nélkül, az Ő dicsőséges kegyelmének magasztalására, a romlottság ugyanazon tömegében levő és közös vérből való s a bűn miatt megromlott embereknek bizonyos és meghatározott számát kiválasztotta, akiket a maga idejében az egyedüli kezes és közbenjáró Krisztus által idvességre vezérel és az Ő érdemeért az ujjászülő Szentléleknek hatalmas ereje által hathatósan hívogat, ujjászúl és hittel s megújhodással megajándékoz³².

³⁰ Westminster Conf. 1647. 5. — ³¹ Dordrechteri kánonok 1619. X. — ³² Formula Consensus 1675. IV.

Az elhívásnak, hitnek, megigazulásnak forrása, oka, eredete a kegyelmi elválasztás³³, t. i. mivel minket a világ alkotása előtt egyedül kegyelmességéből, nem pedig a bennünk lehető valamelyes jó tulajdonságra való tekintetből választott el és azután már eképen öröktől fogva meghatározott időben Fiának vére által megváltott és végezetre, mivel a bűn miatt megholtak és így a teljes haragnak fiai s kárhozatra vetettek valánk: Őmaga csupán irgalmasságából, mellyel minket kiválasztott, az evangéliom hirdetése által hívogat és ígéjének lelki tüze által új teremtménnyé ujjászűlvén, azt műveli, hogy fogadott fiai legyünk, mindezt a Szentlélek által munkálván és befejezván mi bennünk³⁴.

b) A holopraedestinatianusok, vagyis azok ellenében, akik olyasmiről álmodoznak, hogy Isten az egyetemes világot elválasztotta az üdvre: a református confessiok a szentírás alapján azt vallják, hogy az üdvre elválasztás csupán bizonyos számú hívőre terjed ki, viszont az el nem választott bűnösök kárhozatra rendeltettek, mert Isten az Ő örök és változhatatlan végzése szerint, egyedül jóságából és irgalmasságából, a Jézus Krisztusban némelyeket az

³³ Egervölgyi — voltaképen debreczeni — hitvallás, melynek címlapja „Confessio catholica de praecipuis fidei articulis.“ 1562. 15.

³⁴ Frankfurti hitv. 1554. 1. v. ö. Consensus Bremensis 1595. 7, 7; Kasseli hitv. 1607. IV. Conf. Sigismundi 1614.

ő cselekedeteikre való tekintet nélkül elválasztott, megváltott, a többieket igazságosságánakrajtok valóbebizonyításául romlottságban és kárhozatban hagyott³⁵; vagyis öröktől fogva némelyeket az életre rendelt és némelyeket halálra vetett³⁶; némelyeket Krisztusban kiválasztott az örök életre, viszont másokat mellőzött és bűneik miatt kárhozatban hagyott³⁷; hogy pedig Isten némelyeknek a maga idejében hitet ajándékozt, némelyeknek pedig nem ajándékozt, ez az Ő örök végzéséből történik, mert tudja az Isten öröktől fogva minden Ő cselekedeteit (Csel 15₁₈ Ef 1₁₁), amely végzés eszerint a kiválasztottak szívét, bármilyen konok, kegyelmesen meglágyítja és hívésre hajtja, a nem választottakat pedig igazságos ítéletéből gonoszságukban és konokságukban meghagyja³⁸; eszerint a praedestinatio, vagyis elevevégzés magában foglalja mindkettőt, t. i. a kiválasztott angyalok és emberek isteni elválasztását az idvességre és aztán azoknak az elhagyását, akikről Isten aképen határozott, hogy őket bűneikben és kárhozatukban hagyja³⁹.

De józanul és óvatosan kell ám beszélnünk arról, hogy Isten némelyeket megtart, másokat kárhozatban hagy. Azo-

³⁵ Conf. Gallicana 1559. XII. — ³⁶ Lambethi Cikkelyek 1595. I. v. ö. ír Articles of Religion 1615. 12. — ³⁷ Westminster—Katechismus 1647. 13. — ³⁸ Dordrechtli kánon. 1619. VI. — ³⁹ Consensus Bremenis 1595. 5. 7. 8.

kat t. i. akiket megtart, kegyelméből tartja meg a Jézus Krisztusban való hit által; azok pedig, akik elkárhoznak, saját konokságuk és hitetlenségük miatt kárhoznak el az Ő megromlott természetökkel és velök született gonoszságukkal, holott nem Isten teremtette így őket. Mert azt mondja a Prédikátor 7₂₉: „Ezt találtam, hogy Isten az embert igaznak teremtette, ők pedig kerestek fondorlatos gondolatokat“. Tehát Isten megtart, bűneink pedig kárhozatra juttatnak.⁴⁰ Hogyha azonban az evangéliom hirdetése folytán hívogatott emberek közül sokan Istenhez nem járúlnak és meg nem térnek, ennek oka nem az evangéliomban, sem nem az evangéliom által ajánlott Krisztusban, sem nem az evangéliom által hívogató és különböző ajándékait azok iránt is tanusító Istenben, hanem magokban a hívottakban van, akik közül némelyek az életnek ígését nem fogadják be bízvást, mások pedig, bár elfogadják, de nem bocsátják be a szívökbe és így az ideig-óráig tartó hit tűnő öröme után felhagynak vele: mások meg a gondok töviseivel és a világ gyönyöreivel fojtják el az íge magvát és nem teremnek semmi gyümölcsöt, amint Idvezítőnk a magvetőről szóló példázatban tanítja Mt 13⁴¹. Ezekre az örök kiválasztásnál mellőzött bűnösökre nézve Isten az Ő szabad, igazságos, gáncsolhatatlan és változhatatlan

⁴⁰ Conf. rhaetica 1552. — ⁴¹ Dordr. kán. 1619. III. IV. 9.

tetszése szerint azt határozta, hogy őket abban a közös nyomorúságban hagyja, amelybe ők saját vétkök miatt magok rohantak és nem ajándékozta nekik az idvezítő hitet és a megtérés kegyelmét, hanem saját útaikon és igazságos ítélet alatt hagyva őket, végezetre nemcsak hitetlenségökért, hanem minden egyéb bűneikért is, igazságosságának bebizonyítására kárhoztatja és örökre megbünteti. Ez az elhagyási végzés, amely azt bizonyítja, hogy Isten semmiképen sem szerzője a bűnnek, amit még gondolni is káromlás, hanem rettenetes, kifogásolhatatlan és igazságos büntbüntető bíró⁴².

c) Ezekből a hitvallási bizonyágtételekből láthatjuk, hogy az üdvre választás nem egyetemes, hanem csupán részleges hatályú; a szentírás ugyanis az Isten irgalmasságáról szóló végzés érvényét nem terjeszti ki egyenként mindenkre, hanem azt csakis a választottakra korlátozza, amiképpen Pálnál mondja, hogy Isten Jákóbot szerette, ellenben Ézsaut gyűlölte (Róm 9₁₁₋₁₃). Az Atya akarata igenis az, hogy mindenkinek, aki látja a Fiút és hisz Őbenne, örök élete legyen (Ján 6₄₀) és ezek a hívők csakugyan mindnyájan a választottakhoz tartoznak, akikért egyenként és összesen meghalt a Krisztus, ámde mivel Isten emez akaratában és egyetemesen eképen elhatározott elhívásában

⁴² Dordr. kán. I, 15.

egyedül a választottak hisznek, az elhagyottak ellenben konokságukban maradnak, ennél fogva önként következik, hogy a hívők kegyelemben részesülnek, az elhagyottak pedig velök született gonoszságuk miatt bűneikben maradnak és megcsöknyösödött voltukkal s megtérésre nem hajló szívökkel haragot gyűjtenek magoknak a haragnak és az Isten igazságos ítélete megjelenésének napjára⁴³, szóval: az Atya nem minden embert vonz, hogy járúljon a Fiúhoz⁴⁴, mert miképen kevesen igazúlnak meg, aképen végzés szerint nem mindenek, csak kevesek a választottak, elhívottak⁴⁵; akik nem rendeltettek az idvességre: bűneik miatt szükségképen elkárhoznak⁴⁶.

d) Minthogy pedig sokan megbotránkoznak a felett, hogy Isten nem minden embert választott ki az idvességre, hanem némelyeket mellőzött és meghagyott abban a romlottságban, amelyben Ádám esete folytán születtek és amelybe ők magok is hovatovább belemerülnek: ennél fogva a református hitvallások, a szentírás világos és minden kétértelműséget kizáró nyilatkozatai (Mt 25₄₁ Róm 9₂₁ Jud 4 Jel 17₈; továbbá Mt 11_{25 26} 13_{11 15}; Ján 8₄₇ 10₂₆ stb.) alapján igazolják, miszerint ez

⁴³ Formula Consensus VI., XIX. — ⁴⁴ Lambethi Cikkelyek VIII. v. ö. Articles of Religion (ír) 32. pont. — ⁴⁵ Eger-völgyi hitvallás 1562. — ⁴⁶ Lambethi Cikk. IV. v. ö. Westminster Conf. X. 4, Dordr. kán. I. 15.

az elevevégzés teljesen *megegyezik Isten igazságosságával* és az elkárhozottak sem nem mentegetőzhetnek, sem nem zúgolódhatnak. Mert amit Isten tesz, az igazságos és szent és Ővele senki sem perelhet, Ő eleve mindeneket hasonló kárhozatban levőknek látott és ha már némelyeket kegyelemből kiválasztott és érdemök nélkül idvezít, ez az Ő kibeszélhetetlen jóságának és irgalmasságának ténye, viszont hogy némelyeket végzése szerint ki nem választott, hanem érdemök szerint kárhoztat, ez meg az Ő kinyomozhatatlan igazságosságából történik. Itt, amint Ambrosius mondja, nem dicsekedhetik a kiválasztott azzal, hogy megérdemli a kegyelmet és az elkárhozott nem panaszkodhatik, hogy nem érdemli a büntetést⁴⁷. Mert Isten az Ő jóságát nyilvánítja azok iránt, akiket kiválaszt, igazságossága szerint pedig a kiválasztottakat Magához fogadja és kapcsolja szent Fia által, aki az isteni igazságnak érettünk eleget tevő áldozat⁴⁸. E szerint megnyugvással kell fogadnunk azt a tényt, mely szerint úgy az idvezülők, mint az elhagyottak eleve megállapított száma bizonyos, azt sem növelni, sem csökkenteni nem lehet⁴⁹. Mindez pedig végső elemzésileg az okáért van így, hogy Isten megmutassa az Ő

⁴⁷ Consensus Bremensis 1595. 8, 3. — ⁴⁸ Zwingli, Fidei ratio id. h. — ⁴⁹ Lambethi Cikk. III. Westminsteri Conf. III. 4. Egervölgyi hitv.

dicsőségének gazdag voltát az irgalom edényein, melyeket eleve készített a dicsőségre, viszont megismertesse igazságosságát a harag edényein, melyek eleve elveszésre készültek (Róm 9)⁵⁰, hogy így az egyetemes bűnösség és annak minden következtkezménye az Isten véghetetlen jóságának és részrehajlatlan igazságosságának bebizonyítására, azaz szent nevének dicsőségére szolgáljon.

e) Kiterjeszkedve az elválasztás és elhagyás tényének az egyes népek és nemzetek életében nyilvánuló hatályára: a Kálvin szellemében írott hitvallások azt tanítják, hogy az üdvre elhívás az Isten akarata szerint most korlátozottabb, majd tágasabb és közösebb, mindazáltal feltétlenül egyetemes sohasem volt, mert az ószövetségben hirdette Isten az Ő szent ígését Jakóbnak, az Ő rendelését és ítéletit Izráelnek, de nem cselekedett ily módon más nemzetséggel (Zsolt 147_{19 20}). Az újszövetségben békesség levén a Krisztus vére által és le levén rontva a közbevetett válaszfal, Isten az evangéliom hirdetésének és a külsőképen való hívásnak határait odáig kiterjesztette, hogy többé nincs különbség zsidó és görög között, mert Isten mindenkinek Ura, gazdag kegyelmű mindazok iránt, akik Őt segítségül hívják (Róm 10₂₂). De még így sem feltétlenül egyetemes az elhívás, mert Krisztus

azt mondja, hogy *sokan* πολλοί vannak a hívottak (Mt 20₁₆), tehát nem mindenek πάντες hívottak. És midőn Pál meg Timotheus az evangéliom hirdetése végett Bithyniába utazni megpróbálták: a Jézus Lelke nem eresztette őket (Csel 16₇). Voltak és a tapasztalat tanúsága szerint ma is számtalan sokan vannak, akik Krisztusnak még a hírét sem hallották soha⁵¹. Vagyis más szavakkal: Isten az Ő akaratának titokzatos voltát az ószövetségben kevesebbek előtt tárta fel; míg az újszövetségben, mint-hogy a népek között való különbség elenyészett, többeknek kinyilatkoztatja. Ez engedmény oka nem az egyik népnek a másik felett való méltóságában, hanem az Isten szabad tetszésében és ingyen való jószágában rejlik, minélfogva azok, akik minden érdem nélkül ily nagy kegyelemben részesülnek, kötelesek azt alázatos és hálás szívvel elismerni, a többiekre nézve pedig, akik abban a kegyelemben nem részesülnek, az apostollal együtt csodálják az Isten ítéletének igazságát és szigorúságát, de azt kíváncsian semmiképen ne kutatgassák⁵². Mert meg vagyon írva: Akin akar, könyörül; akit pedig akar, megkeményít (Róm 9₁₈) és néktek adatott, hogy a mennyek országának titkait érhessétek, amazoknak pedig nem adatott (Mt 13₁₁).

f) Az eleverendelésnek *a hittel való*

⁵¹ Formula Consensus XVII. — ⁵² Dordr. kán. III., VII.

kapcsolatáról, minden habozás, vagy kerülgetés mellőzésével határozottan hirdetik hitvallásaink, miként azok, akik öröktől fogva választottak, igenis még a hívésök előtt választottak, ehát nem szabad nekünk vaktában kárhoztatni azokat, akikben életök folyama alatt nincs meg a hit, mert ha szinte az még nincs is meg bennök, mindazáltal mielőlünk el van rejtve az Isten elválasztása; ha ugyanis elválasztotta őket az Isten: akkor elhamarkodva ítélnénk felettök, mint ismeretlenek felett; tehát nem az elválasztás követi a hitet, hanem a hit követi az elválasztást⁵³. Vagy más szavakkal: Az elválasztás nem a hitnek, sem nem a hit iránt való engedelmes-ségnek, szentségnek, vagy bármi más jó minéműségnek és rendezettségnek, mint az ember elválasztásánál előre megkívántató valamelyes oknak, vagy feltételnek előre való látásából, hanem a hit és hit iránt való engedelmesség, szentség végett történt, következésképen az elválasztás minden üdvös jónak forrása, amelyből a hit, szentség és a többi üdvajándékok, sőt maga az örök élet is, mint annak megannyi gyümölcsei és hatásai fakadnak az apostol ama mondása szerint: „*Elválasztott minket* (nem mivel voltunk, hanem) *hogya* szentek és feddhetetlenek legyünk Őelőtte szeretetben.“ (Ef 1₄)⁵⁴. Minden ezzel ellentétes, vagy e bibliai felfogás elsekélyesítésére

⁵³ Zwingli, Fidei ratio V. — ⁵⁴ Dordr. kán. I. 9.

célzó nézetet kerekén visszautasítunk, mint tévelygést, a szentírásnak, mint egyedüli döntő tekintélynek bizonyosságai alapján. V. ö. Róm 9₁₁ Csel 13₄₈ Ef 1₄ Ján 15₁₆ Róm 11₆ 1 Ján 4₁₀.⁵⁵

g) E tan alkalmazására és üdvhasznára nézve a szentírással egyértelműleg azt tanítják a református hitvallások, hogy Isten eleverendelését, amelyen a választottak boldogsága nyugszik, nem kell a biblián kívül és a nélkül az Isten titkos tanításának mélységeiben keresgélni és kutatni, hanem Isten akaratát az Ő örök végzése hatásaiból, vagyis nyilvánulásaiból, a jó cselekedetek igazi gyümölcszeivel ékeskedő és mindvégig állhatatos igaz hitből kell megismerni³⁰. Elválasztásunknak reánk vonatkozó célja ugyanis az, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk Isten előtt, aki szeretettel eleve elrendelte, hogy minket fiaivá fogad a Jézus Krisztus által, magára nézve, az Ő akaratának jótetszése szerint azon kegyelmessége dicsőségének magasztalása végett, melyben részesített minket ama Szeretettben, akiben van váltságunk, a bűnök bocsánata az Ő vére által, kegyelmének gazdagsága szerint, melyet kiárasztott reánk minden bölcseséggel és értelemmel, megismertetvén velünk akara-

⁵⁵ Dordr. kán. I. V., Lambethi Cikk. II., Articles of Relig. 14. Stafforti könyv stb.

⁵⁶ Consensus Bremensis 7, 3 Stafforti könyv, de praed; Dordr. kán. I. 12.

tának titkát, jótetszése szerint, melyet eleve elvégzett magában (Ef 1₄ kk)⁵⁷.

Védekezve ama több rendbeli téves értelmezés és balfelfogás ellenében, amelyekkel ezt a tant némelyek megdönteni iparkodtak, azt mondja a Második Helvét Hitvallás, miszerint egyáltalában „nem helyeseljük némelyeknek istentelen beszédeit, kik azt mondogatják: Kevesen vannak elválasztva, és mivel magamról nem tudom, ha vajjon e kevesek számában benne vagyok-e: tehát élvezem az életet. Mások meg így beszélnek: Ha engem az Isten eleverendelt, vagy elválasztott, akkor nem fog meggátolni ennek a már határozottan bizonyos idvességnek a bírásában, akármit cselekeszem is. Ha pedig az elhagyottak közül való vagyok, akkor meg sem hit, sem bűnbánat nem fog rajtam segíteni, mert az Isten végzése meg nem változtatható. Így hát hiábavaló minden tanítás és intés. Az ilyenek ellen küzd az apostol, így szólván: *Az Úr szolgálja legyen a tanításra alkalmas, türelmes és olyan, aki szeliden igazítsa útba az ellenmondókat, ha talán egykor az Isten az igazságnak megismerésére térítené őket és kijózanodnának a sátán töréből, aki fogva tartja őket a maga akaratára* (2 Tim 2_{24—26})“⁵⁸.

⁵⁷ II. Helv. Hitv. X. Articles of Relig. 15., Bentheimi hitv. 1613. X.

⁵⁸ V. ö. Consensus Bremensis 7, 9. Confessio Sigismundi.

Ám miképen e tannak buzgó megfontolása édes, kellemes és kibeszélhetetlen vigasztalással teljes azoknak az igazán hívőknek, akik érzik magokban a Krisztus Lelke erejét és megöldökölve a test és érzékiség cselekedeteit, lelkiképen az égi tájak felé szárnyalnak, minthogy ez a tan egyfelől az örök idvességnek Krisztus által leendő elnyerése felől táplált hitünket szerfelett szilárdítja, másfelől Istenhez való szeretetünket hathatósan lánggra gyújtja: aképen a tudákoskodó, érzéki és a Krisztus Lelkétől elhagyott embereknek szemei előtt az elevevégzésnek még a gondolata is valami rettenetes meredek szirt, amelyről őket a sátán lezúdítja vagy a kétségbeesésbe, vagy a legtisztátalanabb élet éppen olyan borzasztó közönyös állapotába⁵⁹.

Ezt az örök kegyelmi elválasztásról szóló tant tehát, amint az főképen a római (8—11. r.), efezusi (1. r.) és első timótheusi (2. r.) levélben elő van adva, fenn kell tartanunk az anyaszentegyházban, egyfelől azért, hogy abból a Krisztusban irántunk megnyilatkozott kegyelem és a megígért örök boldogság bizonyosságát mennél inkább megismerjük, amiképen Pál apostol, aki, midőn az Isten elevevégzése szerint történő elválasztásunkról szólott, saját példájával tanított minket, hogy minden bajjal és szerencsétlenséggel síkra szálljunk,

amelyek ellenében felettébb győzedelmeskedünk. Az által, aki minket szeretett; másfelől meg azért is, mert a saját erőinkről, Isten előtt való saját igazságunkról, vagy cselekedeteink érdeméről költött farizeusi, pelagiusi és pápistás álmodozások és koholmányok ellenében nincs erősebb bizonyíték, vagy cáfolat, mint az, ha egyes-egyedül Istennek a Krisztusban kijelentett merő kegyelmét és irgalmasságát tekintjük mindannak az okául és kútfejéül, ami a választottak boldogságához szükséges, úgy, hogy a mi idvességünk nem a bennünk levő vagy lehető, jelenvaló vagy jövődő bárminemű feltételen, hanem csakis Istennek eleverendelésén és jótetszésén alapszik, mely szerint Ő, mielőtt mi még voltunk volna, vagy valamelyes jót cselekedhattunk volna, Őmagában eltökélte, hogy minket a maga idejében elhív, megigazít és megdicsőít, ami mind effecta, nem causae, azaz következménye és hatása, nem pedig oka a mi örök boldogságra való elválasztásunknak⁶⁰.

Végül megemlíti, hogy hitvallási irataink ennek a tannak a hívők gyülekezetében való buzgó, odaadó és a maga helyén s idején való hirdetését hangsúlyozzák, és pedig nem azért, hogy a felséges Isten kinyomozhatatlan útait kíváncsiságunk kielégítése végett kutatgassuk, vagy szőrszálhasogatásig menő elemezéssel a választ-

⁶⁰ Consensus Bremensis 7, 8.

tottak és elhagyottak számát keresgéljük, avagy tétlenségbe, munkátlanságba, gondtalan önbiztonságba merülünk, sőt inkább hogy ennek tudatában az Isten ígéje iránt való engedelmességre és a szent élet folytatására felbuzduljunk, egyedüli és legfőbb vigasztalásunkat a Krisztus által nyert kegyelemben megtaláljuk és mindenek felett Isten szent nevét dicsőítsük⁶¹.

Ha pedig ottan-ottan a világ, bűn és sötétség rettegtetéseivel kell szembenéznünk: ne ingadozzunk, ne csüggedezzünk, meg ne lankadjunk, sőt szilárdan szírtként megálljunk: vigasztaljon bennünket az eleverendelés felől való megpróbáltatás közepett, amelynél veszedelmesebb alig van, az, hogy Isten ígéretei egyetemesen szólnak a hívőknek, mert maga mondja: „Kérjétek és megadatik néktek“ (Lk 11_{9, 10}); „mindenki, aki kér, kap“ (Mt 7_{7, 8}). Vigasztaljon az is, hogy Isten egyetemes egyházával így imádkozunk: „Mi Atyánk, ki a mennyekben vagy!“ és hogy *a keresztség által a Krisztus testébe óltattunk* (Gal 3₂₇) és az Ő testével és vérével gyakran tápláltatunk az egyházban az örök életre. Ily módon erősödve, Pál apostol szerint *munkáljuk a mi idvességünket félelemmel és rettegéssel* (Fil 2₁₂)⁶².

⁶¹ Dordr. kán. I. XIV., Westminster Conf. III. 8., Anglikán Cikkelyek XVII. Consensus Brem. 7, 3.

⁶² II. Helv. hitv. X.

Utószó.

Noha a szentírásnak, mint legfőbb és egyedül döntő tekintélynek tanubizonyossága tökéletesen igazolja azt, hogy a református egyház praedestinatio-tana igazság és tény, amelyet sem emberi bölcsesség, sem egyházi, vagy egyéni vélemény, sem korszellem és világnézet meg nem változtathat: mindamellet az egyes hívő csakis lélektani, történelmi és tapasztalati tények után nyer teljes meggyőződést a felől, hogy amit Isten elevevégzéséről a biblia alapján elfogad és hisz, az az értelmén kívül a szívet, lelket is megnyugtatja, kielégíti.

E végből az előző fejtegetés végeredményéül kimondhatjuk, hogy

a) a praedestinatio-tan a hívő lelket megnyugvással, vígasztalással tölti el. Mert, szemlélve az élet változásait és földi pályánk tapasztalataira gondolva nem úgy találjuk-é, hogy Istennek beszéde, a biblia tanítása, és így a praedestinatora vonatkozó több rendbeli tétele is szóról-szóra igazság és bizonyosság. Ha t. i. Ábrahám és hívő ivadéakai, amikor még romlandó sátorokban laktak, jövőbeli boldogságukat — melynek a földön csakis merő ellentétét látták — a világ minden kincsénél becsesebbnek tekintették, és ígért örökségüket — melynek bizonyosságáról csakis

hitők nyújtott kezességet — valósággal elnyerendő birtokuknak tartották: miért töprengene a hívő lélek amiatt, hogy Istennek ez a rendelete nem jól van így? Ha Jób a megpróbáltatások, Dávid, Salamon a gyönyörök, Pál a szorongattatások, reformátoraink a lelki harcok, az Úrban hívő egyesek a háborúságok közepett el nem estek, reményükben meg nem szégyenültek, sőt új meg új reménnyel tekintettek és néznek az ég felé kegyelemért, bizonyosak levén abban, hogy egyen-egyen megtalálják Krisztusért és Krisztusban lelköknek legfőbb üdvjavát: ugyan miért kételkedjék és csüggedessen a hívő keresztyén, aki szintén érezi lelkében az Isten Lelkének vigasztaló erejét? Nem; én nem tétozom, nem esem kétségbe, nem epezti bú, bánat a lelkemet, nem tévedek el ez élet sötét rengetegében, mert „Az Úr Isten az én világosságom, És idvességem: hát kitől félnék? Ő életemnek ereje jól tudom, Ki volna hát, akitől rettegnék?”

b) Ez a tan továbbá edzi, erősíti, fokozza az erkölcsi képességet, lelkesít a tökéletesbedés útján és biztosít az erkölcsi jó, szép és igaz eszmények diadaláról. Mert, tudva azt, hogy az erény, a nemes élet, az igazságszeretet nemcsak dísz, méltóságot nyújt az embernek, hanem egyszersmind Isten ajándéka és örök létünk dicsőségének megannyi előzáloga; tapaszt-

talva és érezve azt, hogy az Isten akaratának teljesítésekor az Ő választott és rendelt eszközei vagyunk: ugyan miképen vonakodnánk cselekedni azt, ami az Isten választottainak kötelessége? Isten akarata szerint, gyötrő gondok nélkül él pedig a hívő azért, mert a praedestinatio folytán úgy érzi lelkében, hogy amely életet itt a földön él, azt az Istenfiának hitében éli. Viszont, ha megkörnyékeznék őt a kísértések, ha a bűn fejedelme, mint ragadozó és ordító oroszlán rettegtetné lelkét és tagjai elhajolnának a gonoszra, a veszedelmes rosszra, amely ellen tusakodik egész lelki világa: ekkor eszébe veszi az Írás ama szavait, hogy, akik az Istent szeretik, azoknak minden, tehát még a próba, a gyász, a bűn is, egyaránt javára van, akárhogy nem értjük is meg ezeket. Nem azt tekinti, nem azt hiszi sem a maga, sem embertársa praedestinatiojául, hogy elhagyottak — reprobati — vagyunk, hanem él benne a remény, hogy Isten kegyelméből idvességre választottak — electi — vagyunk. Ez a hit tiszta, feddhetetlen erkölcsiségre kötelelez, int és képesít. Ám, ha olykor-olykor csak homályt, bűnt, kárhoztatást, halált, örvényt lát maga körül; ha azt tapasztalja, hogy a sátán lengeti fennen győzedelmi zászlóját, míg az erény a mélységbe zúdítva jajgat és zokog, ekkor is vallja a praedestinatiót, mert tudja, hogy mindez az Isten

Lelkének paedagógiája szerint történik így.

Ha pedig int feléje a jövő és közelg ama nagy nap, amikor a praedestinatio már nem hívés, nem is rész szerint való ismeret, hanem valóság és tény: ekkor is a keresztyén hívő teljes lelki nyugodtsággal várja be azt és jó reménységgel néz elébe annak, amit Isten elevevégezett. Bizton tekint a mély sír éjjelébe, zordon, de óh nem, nem lehet az gonosz, mert az Úr műve; odalent is az Ő kezei takarják az elszórt csontokat, és hogyha lelkünk záraiból kikél, s megdicsőülten Isten elé járul, akkor, amiután eped, Krisztusban és Krisztusért eléri (Berzsenyi).

Ime nem olyan komor és félelmetes tan ez, mint amilyennek ellenségei rajzolni szokták, sőt ellenkezőleg: megnyugtató, vigasztaló, boldogító igazság azokra nézve, akik hisznek Krisztusban. Elfogadjuk, valljuk és hirdetjük annakokáért a praedestinatio-tant, nem Augustinusért, nem Kálvinért, nem az egyházért, nem is a hitvallásért, hanem azért, mert meg van írva a bibliában, amely az Isten beszéde.

Deo soli gloria.

TARTALOM.

	Lapszám
Bevezetés	7
Történelmi rész	8
Dogmatikai rész	26
Symbolikai rész	57
Utószó	74

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁRA

43245 / 1958